

LUCIDA

INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

33–34
(1–2/2006)

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2006

Goran Vidović

Novo lice komedije: Menandrovi *Parničari*

Apstrakt. Ovaj rad predstavlja pregled osnovnih načela grčke komedije IV veka analiziranih na primeru njenog jedinog poznatog predstavnika, suptilnog i pronicljivog Menandra, kao i poseban osvrt na *Parničare* sa prevodom sačuvanih fragmenata.

Ključne reči: nova atička komedija, Menandar, karakterizacija, selektivni realizam, konvencije, ozbiljnost.

Razvoj grčke komedije sa helenizmom ulazi u svoju završnu fazu. Nepun vek nakon prvih Aristofanovih izvođenja na pozornici i pred njom našli su se neki novi ljudi, ponikli u znatno drugačijem ambijentu od svojih predaka. Umesto građana slobodnih i naprednih polisa dolaze građani polisa poraženih i pokorenih, a ubrzo i žitelji novog carstva. Aleksandar Makedonski uspeo je ono što dotad niko nije — ujediniti Grčku — ali ne onako kako su to želeli Grci, ili bar ne svi. Prekretnica u političkom smislu, a pokazaće se i u kulturnom, označava godina 338, kada je Grčka morala da kapitulira pred snažnom Makedonijom. Male lokalne zajednice, odavno prevaziđene, bez dovoljno kapaciteta za velike promene, silom su integrisane u masivnu tvorevinu, zadržavajući pritom privid savezništva. Istina, mnogi centri klasične Grčke uživali su privredni i uopšte materijalni prosperitet, a sama Atina, očigledno zbog velikog duhovnog autoriteta svoje slavne prošlosti, bila je posebno privilegovana kod novog hegemonu. Ali, stvarno stanje odražavalo je proces korenite promene, i uza sve društvene, ekonomske i političke posledice, naročito su značajne promene u sferi kulture i umetnosti.

U stvaralaštvu nove komedije uočava se evolucija jednog žanra uslovljena ne samo novim političkim prilikama, već i svim pratećim pojavama koje su uticale na književnost uopšte. Pomeranje horizonta na azijska prostranstva i otvaranje novih kulturnih centara proširilo je bazu grčke kulture i jezika, a prožimanje raznorodnih duhovnih i kulturnih tekovina stvorilo je novu paletu umetničkih inspiracija. Književna delatnost uopšte polako potiskuje svoju isključivo lokalnu aromu, umesto koje se sve više oseća dah kozmopolitizma. Međutim, u slučaju komedije, otvaranje

novih vidika praćeno je i zamračivanjem nekih postojećih. Grčki duh naviknut na politički život u samoupravnom polisu i željan društvenog angažovanja bio je zauzdan, misli koje su ga vekovima nadahnjivale polako nestaju, a „iščezavanje kolektivnih ideala dovelo je do afirmacije pojedinca“.¹ Novo vreme postavilo je nova pravila, stoga i nova komedija nije neopravdano tako nazvana.

U nedostatku boljeg kriterijuma, ponovo se kao početna godina jednog književnog roda uzima godina izvođenja prvog poznatog komada, a kao krajnja, godina smrti poslednjeg značajnog autora. Po tome bi početak bio 321, kada je izvedena Menandrova komedija *Bes*, dok bi se spuštanje komičke zavesе moglo označiti smrću Filemona, 264/3.² Šta se zaista dešavalo između, teško je reći, naročito posle smrti Menandra, oko 290. Nova komedija, naime, deli maleroznu sudbinu stare: svega jedan jedini nauci poznat pisac. Problem je bio utoliko teži što od njenog jedinog predstavnika dugo nije bila poznata nijedna cela komedija, a i prvi obimniji fragmenti pojavili su se tek u moderno doba. Slika o Menandru se sklapala iz kockica — slučajnih fragmenata, citata iz antičkih pisaca i antologija, a i rizičnom metodom traženja originalnih grčkih sastojaka u rimskim obradama. Kako vekovima nije bio poznat nijedan značajan odlomak potencijalnog grčkog predloška, rezultati nisu mogli biti definitivni, pa su i neki tako donešeni zaključci kasnije dovedeni u pitanje, a neki i oboreni. U svakom slučaju, ne može se poreći veliki trud uložen u proučavanje i razumevanje jedinog poznatog helenističkog komediografa; želja za upoznavanjem Menandra svakako je podstaknuta njegovom često visokom ocenom još u antici.

Menandar

O Menandrovom životu se ne zna takoreći ništa osim osnovnih biografskih podataka. Od oskudnih izvora izdvajaju se jedan natpis, anonimni spis *O komediji*, leksikon *Suda*, navodi kod Aula Gelija, Diogena Laercanina i drugih pisaca. Obavešteni smo da je rođen 342/1. a umro negde između 293. i 289, i da je za to vreme napisao preko sto komedija, od kojih je prvu nagradu osvojio samo osam puta. Pažnju skreće i po-

¹ JANKOVIĆ 1972: 170.

² OCD², s.v. COMEDY (GREEK), NEW.

datak da je komediograf Aleksid bio Menandrov učitelj, možda i stric; saznajemo dalje da je bio Teofrastov učenik i to zajedno sa prosvćenim vladarom Demetrijem Falerskim, epimeletom grada od 317. do 307, po čijem svrgavanju je Menandar zapao u probleme. Menandrova karijera tako počinje u teškim trenucima za Atinu — ključni poraz na moru rezultirao je primanjem makedonske posade u Munihiu, a poraženi Demosten ispija otrov. Od onoga što može ostaviti traga u njegovom književnom delu, uglavnom je potvrđeno da je poticao iz ugledne kuće, da je živeo na visokoj nozi i da se kretao u krugu obrazovanih Atinjana.

Sic notus Menander?

Pored skromnih informacija o Menandrovom životu, još veću prepreku predstavlja nedovoljno poznavanje njegove dramske delatnosti. Gotovo ceo srednji vek nije poznao ništa od Menandra, koji je dugo bio čuven po kratkim i nedovoljno informativnim fragmentima sačuvanim kod antičkih pisaca. Tako se stvorila maglovita slika pesnika koji je naročito sklon laganim filozofskim razmišljanjima usled kojih njegova dela obiluju jezgrovitim moralnim savetima. Zahvaljujući takvoj pesnikovoj reputaciji nastale su i *Μενάνδρου γνῶμαι μονόστιχοι*, zbirka od blizu hiljadu poučnih i sentencecioznih aforizama, od kojih samo mali broj potiče zaista od Menandra. Ispostavilo se zapravo da su iz celokupnog Menandrovog dela sakupljani samo oni citati koji su bili zgodni i upotrebljivi za antologije, ili kao primeri za razna jezička ili književna pitanja. Bez konteksta teško može da se odredi njihov pravi značaj, kao i mesto u celini — vrlo je moguće da su mnoge naizgled ozbiljne misli u stvari bile plod ironije ili parodije. Iako nije mnogo od pomoći za ozbiljnu književnu analizu, ovakva tradicija barem pokazuje da je Menandar bio izuzetno cenjen, između ostalog i kao „tvorac popularnih apoftegmi i izreka par excellence“.³

Menandar je bio omiljen i mnogim antičkim autorima koji su poznavali i njegova dela, a ne samo prigodne citate. Slavljenje Menandra kao vernog prikazivača života iz pera Aristofana Vizantinca odavno je postalo antologijsko;⁴ Kvintilijan je hvalio njegovo umeće odslikavanja

³ ЈАНКОВИЋ 1978: 59.

⁴ Ὡς Μένανδρε καὶ βίε, πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἐμμήσατο;

života, dramaturšku tehniku, stil i karakterizaciju likova;⁵ Plutarh ga je izuzetno cenio, naročito u poređenju sa Aristofanom,⁶ a Ovidije mu odaje veliko priznanje stihom *fabula iucundi nulla est sine amore Menandri*.⁷ Ovakvih primera je podosta, pa se, imajući u vidu da je prvu nagradu osvojio samo osam puta, stiče utisak upadljive nesrazmere njegovog uspeha na sceni za života i kasnijeg visokog mišljenja o njemu. To može biti naročito indikativno u slučaju književnog roda čija je suština izvođenje pred publikom. Ne treba zaboraviti da su blagonakloni budući naraštaji bili pre svega široko obrazovani ljudi od knjige, što prosečan atinski gledalac svakako nije: njega nije preterano zanimala Menandrova neosporna veština predstavljanja naravi ili životnih situacija; čovek je jedino biće koje se smeje⁸ i on dolazi u pozorište pre svega u želji za čistim i često sirovim humorom. Upravo je taj humor bio mnogo subtilniji nego što će biti Plautov, a sasvim drugačijeg tipa nego što je bio Aristofanov.

U celini gledano, Menandrova komedija se može jasnije odeliti od srednje, nego srednja od Aristofanove — završeni su mnogi procesi koji su se odvijali u srednjoj, „eksperimentalnoj“ fazi, a mnogi elementi komedije dobijaju konačan oblik i postaju trajna obeležja.

Intermezzo

Od promena koje se tiču pretežno forme, nekoliko ih je posebno upečatljivih. Komedija Aristofanovog tipa predstavljala je čitav projekat, prosto rečeno, „difficult to compose and expensive to produce“.⁹ Iz očiglednih praktičnih razloga, prvi je pod nož otišao stari hor — onaj od koga je, na neki način, sve i počelo. Osim toga, uloga tog konstitutivnog elementa prvih drama, centralnog i neizostavnog nadzornika svečane atmosfere, izgleda da je komediji novog tipa bila nepotrebna, čak i suvišna za ono što je ona želela da prikaže. Hor nije mogao imati ade-

⁵ Quint. *Inst.* 10,1,69 *omnem uitae imaginem expressit, tanta in eo inueniendi copia et eloquendi facultas, ita est omnibus rebus personis adfectibus accommodatus.*

⁶ Plut. *Mor.* 853a – 854d (Συγκρίσεως Αριστοφάνους καὶ Μενάνδρου ἐπιτομή).

⁷ Ov. *Trist.* 2,369.

⁸ Arist. *Part. Anim.* 3,10, 673 a 8 τὸ μόνον γελᾶν τῶν ζώων ἄνθρωπον.

⁹ DUCKWORTH 1952: 22.

kvatno mesto u takvoj komediji: iako se radnja zvanično odvija isključivo u eksterijeru, atmosfera je nekako kamerna. Teško je reći šta se tačno desilo sa horom, ali je najverovatnije da je nekada moćni učesnik i često nosilac radnje sveden na interludiju, rasonodu u pauzi. Hor je često kod Menandra predstavljen grupom pijanih mladića kojima je bolje skloniti se sa puta, i tako je barem formalno bio povezan sa radnjom.¹⁰ Horske partije nisu se smatrale integralnim delom teksta, niti su u ijednom nađenom rukopisu kao takve i beležene; na mestu gde na scenu stupa hor, koje verovatno označava kraj čina (ako je takva podela uopšte i postojala¹¹), stoji prosto oznaka horskog mesta — ΧΟΡΟΥ. Pauza između činova mogla je omogućiti da po potrebi prođe određeni vremenski interval koji je zahtevao tok radnje, a da se pritom izostave nebitni događaji koji su se za to vreme odigrali. Ovakva sudbina hora je svakako u vezi sa samim karakterom nove komedije, ali i sa temperamentom gledalaca, a izostavljanje horskih partija iz teksta možda potiče iz doba kada je tekst bio namenjen pre čitanju nego izvođenju.

Sa nestankom hora nestalo je i izražene metričke raznovrsnosti. U novoj komediji preovlađuje jampski trimetar, ređe trohejski tetrametar, a karakteristično je za Menandra da je i metričkim sredstvima prilagođavao način govora pojedinim likovima, već prema njihovom polu, starosti, socijalnom statusu i obrazovanju, ili trenutnom raspoloženju. Metričkim igrarijama često je postizao komičan efekat parodiranja svečano-monumentalne tragičke atmosfere ili je podizao ritam nekog dramatičnog prizora. Menandar je uopšte smatran vrsnim tehničarem koji stihove ređa majstorski i gotovo rutinski: anegdota po kojoj pesnik samouvereno izjavljuje da je komediju praktično napisao time što je osmislio radnju, još samo da napiše stihove¹², svakako nije bez osnova, jer su njegovi stihovi lišeni „svakog traga metričke prisile“.¹³

¹⁰ Ovakve najave uspostavljale su kakvu-takvu vezu hora sa radnjom komedije, ali izgleda da često nije bilo ni te tanke niti, nego da su nastupi hora bili u najdoslovnijem smislu interludija“ (JANKOVIĆ 1978: 20); međutim, postoji i donekle drugačije mišljenje (doduše, konkretno samo u slučaju *Parničara*) da pririti momci koji predstavljaju hor na kraju prvog čina *Parničara* ulaze u Herestratovu kuću na pijanku, te da se početkom drugog čina Habrotona obraća njima (BEARE 1964: 203).

¹¹ Pitanje podele na činove podrobno razmatra BEARE 1964: 196-219.

¹² Plut. *Mor.* 347 e-f νῆ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμῳδίαν· ὥκονόμηται

Piši kao što govoriš

Jezik Menandrovih komedija mnogo je prirodniji i bliži svakodnevnom govoru nego što je to ranije na sceni bio slučaj, i to govoru koji je tada preovlađivao u grčkom svetu: jezik drame više nije čisti atički iz petog veka, već savremena govorna, kozmopolitska i univerzalna κοινή. Izraz je prilagođen govornicima, a stil mu je jasan, jezgrovit i efekatan — svaka reč je na svom mestu.¹⁴ Pitom i neusiljen, svakako ne i lišen umetničkog doterivanja, novi izraz je bio odraz novog vremena. Takav jezik, s druge strane, za razliku od klasičnog atičkog, nije bio omiljen kod poznoantičkih i srednjovekovnih jezičara, a za školske udžbenike bio je i nepoželjan pa se nije učvrstio kao deo školske tradicije. Samim tim je potreba za sistematskim prepisivanjem rukopisa nestala, i opstanak tekstova je ugrožen.

Res privata

Suština Menandrove komedije je do te mere drugačija od stare, da i samo poređenje u tom pogledu postaje besmisleno. Dugo ublažavana politička satira konačno je sahranjena — zajedno sa slobodom govora nestao je i umetnikov lični afinitet: „istorija komedije u IV veku i nije drugo nego istorija prijanjanja uz prilike nove društvene i političke stvarnosti.“¹⁵ Politika više nije bila u rukama atinskih građana niti se bavila njihovim neposrednim potrebama: odluke su se donosile na drugom mestu, a čovek je srećan „kad ih ne oseća [...] pojedinac sa svojim krugom čini svet za sebe s njegovim vlastitim potrebama, željama i strastima“.¹⁶ Izgubivši najzad i poslednju iluziju o učešću u vlasti i upravljanju spoljnom i unutrašnjom politikom, Grci su izgubili i interesovanje za nju, a svu emocionalnu i duhovnu energiju usmerili su na privatnu sferu života.¹⁷ Ismevati političare i vojskovođe jeste svakako bilo i rizično, ali, što je možda bilo presudno — znajući šta je sve Grčka preživela u poslednjem stoleću — vrlo je verovatno da više nije bilo čak ni zabavno.

γὰρ ἡ διάθεσις· δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπᾶσαι.

¹³ LESKY 2000: 644.

¹⁴ LESKY 2000: 644.

¹⁵ ТЮРИТ 1965: 358.

¹⁶ LESKY 2000: 624.

¹⁷ ЛАНКОВИТ 1978: 61.

Nova komedija, kakvu poznajemo iz dela Menandra, pravi na taj način redikalan zaokret u pogledu izbora teme. Ako je u domenu tragedije bila *res sacra*, stare komedije *res publica*, onda je suština nove komedije *res privata*.¹⁸ Centralno mesto sada zauzima jedna nova pojava pred kojom je velika budućnost — svakodnevni život običnih ljudi, njihovi ljubavni i porodični problemi, njihove lične dileme. Glavni junaci više nisu konkretne istorijske ili mitološke ličnosti, (bilo glavom i bradom, bilo predstavljene svojim komičnim ovozemaljskim ekvivalentima), već obični atinski živalj, najčešće iz srednjeg (dobrostojećeg) sloja. Bilo je, doduše, i ranije na sceni ponegde običnih ljudi, ali uvek u nestvarnom okruženju — oni su samo pravili kontrast fantastičnoj pozadini. Novina koju su uveli pesnici Menandrovog doba je komedija u kojoj se javljaju *isključivo* obični ljudi od krvi i mesa — i to *anonimni* ljudi — koji žive svoje obične živote. Na jedan sasvim jednostavan način stvoreni su novi komični junaci, koji su, baš zato što su svakodnevni i obični ljudi — postali zapravo potpuno apstraktni.

Akteri i karakteri

Upravo su komični junaci najveći doprinos nove komedije. Naime, fiksni komički tipovi su postojali i pre Menandra, ali sa jednom bitnom razlikom: stalni tipovi ranije komedije i narodnih farsi bili su karikirane pojave koje predstavljaju nekoliko smešnih ljudskih osobina i komika se zasnivala na samim likovima. Taj je vid zabave bio dosta zastupljen i ima duboke korene, što svedoči i organizovani sistem glumačkih maski. Maske su služile da naglase određene crte karaktera, a broj tipova ostaće kroz celu antiku ograničen koliko i broj maski. Nova komedija je učinila napredak u tom smislu što tradicionalni komički tipovi više nisu sami sebi cilj: oni su sredstvo pomoću kojeg se konstruiše sada već složeni komični zaplet. Tipovi oživljavaju i postaju ličnosti: one su uklopljene u radnju komedije koju pokreću njihovi postupci, koji odražavaju njihove naravi. Tako je spajanjem dva elementa — ranije komedije, koja nije prikazivala živote običnih ljudi, i stalnih tipova pod maskama, kojima je nedostajala ozbiljna dramska radnja — nastala forma koja se najbliže definiše kao komedija karaktera.

¹⁸ ЈАНКОВИЋ 1978: 13.

Menandrov izbor da pristupi komediji kao karakterološkoj studiji nije neočekivan. Sva je verovatnoća da je proučavanje karakterâ u to vreme bilo popularno, što svedoče i *Karakter* Menandrovog učitelja Teofrasta. Menandar je svakako bio upoznat sa Teofrastovim radom,¹⁹ i moguće je da je povremeno pozajmljivao crte njegovih *Karaktera* da bi pojačao efekat, ali ne izgleda verovatno da je potpuno zavisio od njega: Teofrastove etikete su, za razliku od Menandrove karakterizacije, šture i stroge i ne prodiru do unutrašnje ljudske motivacije.²⁰

Portret ili mrtva priroda

Menandar je ostavio najdublji trag upravo svojim likovima. On ih svakako nije prvi izveo na scenu, ali ih je podigao na najviši nivo, i oni će nastaviti da žive u evropskoj drami upravo onakvi kakvima ih je načinio Menandar.²¹ On ih je unapredio i nadogradio prema svom osećaju, a to je podrazumevalo odstupanje od konvencija: njegovi likovi nisu crno-beli kakvi su bili pre i kakve je publika želela da vidi. Ukalupljivanje karaktera u stereotipe, njihovo odvođenje u krajnost i lišavanje individualnosti jedna je vrsta karikature i preterivanja — čemu Menandar i inače nije bio sklon. S druge strane, jasno je da niko, pa ni Menandar, nije mogao napisati komediju koja ne bi podrazumevala učešće nekog od tradicionalnih tipova, kao što su zaljubljeni mladić, namrgođeni starac, nespreni rob, hvalisavi vojnik, hetera, kuvar ili parazit. Brbljivi kuvar, ponizni parazit i blentavi rob su morali biti izrazito komični, i tu nije bilo pomoći. Ali mnogim drugim likovima, i to ključnim, Menandar je podario i neke originalne, mahom pozitivne crte, koje ih izdvajaju iz tipiziranosti. Stari namćor ume i da shvati da je pogrešio, hvalisavi vojnik nije prosto uobraženi agresivac već samo naprasit i iskreno ljubomoran, a lukavi rob je duboko odan i privržen gospodaru. Međutim, Menandrovi likovi, tako

¹⁹ Posebno zanimljivo zvuči podatak da su četiri karaktera iz Teofrastovog spisa istovremeno i naslovi izgubljenih Menandrovih komedija: *Prostak* (Αγροΐκος), *Sumnjičavac* (Απιστος), *Sujevernik* (Δεισιδαίμων) i *Ulizica* (Κόλαξ), a kod Menandra se naročito često javljaju kao atributi takođe Teofrastovi naslovni karakteri: περιεργος — zamlata, tračara, pa υπερίφρωνος — nadmen, arogantan i ἀλαζών — hvalisav.

²⁰ WEBSTER 1950: 213–214.

²¹ ЈАНКОВИЋ 1978: 89.

idealizovani, postaju za današnje poimanje čak i previše pozitivni, a neprimereno idilični i pomalo sterilni za jednu komediju tog tipa: najupečatljiviji je Menandrov tretman hetere, koja je po pravilu časna i plemenita — *meretrix bona*, i potpuno odsustvo podvodača, koji inače nije smeo biti pozitivan ni u najmanjem detalju. Kod Menandra ne postoji ni pravi zlonameran postupak ni pravi negativni junak koji bi bio izričiti krivac za probleme koje je prouzrokovao (izuzev donekle jedino Smikrina iz *Štita*). Pravi krivac za opštu pometnju je Slučaj u saradnji sa Nesporazumom, a čovek je kriv samo zato što je u zabludi ili je neodlučan, naivan i zbunjen; kriv je zato što je nestrpljiv ili ljubomoran, ponegde sebičan i krut. Ukratko, kriv je zato što je čovek — a to mu se oprašta. Duboko humani Menandar je tu potpuno svoj: kao veliki poznavalac ljudske ćudi i predani portretista ispoljavao je zavidno razumevanje i toleranciju prema ljudskim slabostima.

Realizam minijature

Približavajući se realnom životu, komedija se u izvesnom smislu i udaljila od njega. Naime, ako je stara komedija tretirala u osnovi realne i svakodnevne teme nemogućim i fantastičnim sredstvima, onda na neki način nova komedija tretira pomalo fantastične i *praktično* nemoguće događaje realnim, svakodnevnim sredstvima. Čuvena kvalifikacija nove komedije kao »ogledala života«, u stvari je samo relativna. Stvarni ljudski život može, doduše, biti uzbudljiv i nepredvidljiv, čak neverovatniji od bilo koje fikcije; međutim, mnogo češće je upravo suprotan — monoton, težak, sumoran pa i mučan i nesrećan. Zaplet komedije jeste zasnovan na mogućim situacijama, ali ipak krajnje neuobičajenim. Menandrova realističnost se tako u stvari mora ograničiti na realno prikazivanje onoga što je pesnik izabrao iz domena mogućeg, pre svega zanimljivog, najkraće rečeno — verodostojnost u okviru odabranog. Stoga slika života kakvu daje Menandar i stvarni život IV veka stoje u „onom odnosu u kojem se nalazi svet sobnog akvarijuma prema svetu morskih dubina.“²² Ambijent njegovih komedija (i sigurno ne samo njegovih) odaje utisak nestvarnosti, karantinske izolovanosti od »spoljnog« sveta — sveta van pozornice. Posledica uslovnosti tog realiz-

²² ЈАНКОВИЋ 1978: 64.

ma je skoro potpuno odsustvo jasnih informativnih detalja iz aktuelnih događanja u Atini četvrtog veka. Ruku na srce, i taj selektivni realizam je bio veliko dostignuće, reklo bi se civilizacijski napredak. U tom smislu je, bar prema naučnim saznanjima, nova komedija bila zaista nova, a upravo ta novostečena univerzalnost i nezavisnost od spoljnih faktora obezbedila joj je konvertibilnost neophodnu za dalju recepciju. Može se slobodno zaključiti da je komedija u prvih vek i po svog postojanja na tom polju više evoluirala nego za dvadeset narednih.

Kruženje materije u prirodi

Sama radnja i uopšte mnogi motivi Menandrovih komedija su neskriveno šablonizovani, a veština komediografa nije podrazumevala inventivnost u tom smislu i publiku nije mogao iznenaditi zaplet, već samo instrumenti kojima će se postići rasplet — način na koji je pesnik baratao postojećim poznatim i obaveznim rekvizitima; „jedan zaplet se razlikuje od drugog samo na onaj način na koji su stari Grci uopšte voleli da se stvari razlikuju — kao jedna Apolonova ili Afroditina statua od druge, ili kao nekoliko jonskoh hramova međusobno“.²³ Može se reći da je sastavljanje komedija postalo stvar tehnike manevrisanja na uskom prostoru između konvencionalnih tema i motiva. Izbor sižea, čiji elementi se mogu naći i kod Euripida, relativno je ograničen: na putu ljubavi dvoje mladih stoji prepreka koju treba ukloniti — redovno neki antijunak ili priča iz prošlosti koja ih povezuje; davno razdvojeni brat i sestra prepoznaju se u poslednjem trenutku i izbegavaju potencijalnu ljubavnu vezu; žena koja je silovana saznaje da je za to odgovoran njen sadašnji muž, a dete, začeto u neznanju ili »na neprimeren način« biva napušteno, da bi posle mnogo vremena igrom slučaja (ili bolje: Slučaja) bilo prepoznato pomoću izvesnih predmeta (γνωρίσματα) koji su ostavljeni sa detetom baš zato da bi omogućili eventualnu kasniju identifikaciju. Kombinovanjem ovih i sličnih motiva formira se zaplet koji je modernom čitaocu preko mere predvidljiv. Već i sama institucija predmeta za prepoznavanje ukazuje na njihovu jasnu, konvencijom utvrđenu, dramaturšku funkciju i na očiglednu piščevu nameru — γνωρίσματα su tako predstavljala prototip »Čehovljevog eksera«.

²³ ЈАНКОВИЋ 1978: 19.

Istini za volju, osmisлити zaplet komedije i jeste najteže, a upravo ta vrsta kreativnosti nije ni bila svojstvena dotadašnjoj grčkoj drami — klasična tragedija je razrađivala mitološki predložak, a stara komedija nije imala radnju u pravom smislu, već se zasnivala na ideji koja, ma kako lucidna i moćna, ipak ne čini zaplet. Menandru je pripao ne baš lak zadatak da, figurativno rečeno, od već skuvanog jela napravi originalnu poslasticu samo uz pomoć začina.²⁴

Gdje je što

Zaplet nove komedije, iako je bio predvidljiv i konvencionalan, nipošto nije bio jednostavan. Jedna od najslabijih na tom polju je *Namćor*, koji kao rano delo otkriva i mnoge druge nedostatke komediografa početnika. Potpuno suprotno se može reći za *Parničare*, *Samljanku*, *Štit* i naročito *Devojku podrezane kose*. Iako su se znala pravila i nije moglo biti pravih iznenađenja, mogao se, poput šahovskog problema, postići priličan broj kombinacija, pa se veštom manipulacijom komediografskih matrica i dalje se držala pažnja. Štaviše, nije bilo nimalo lako pratiti sve dramaturške lavirinte, skrivalice, mimoilaženja i lančane reakcije; možda još veći zalogaj predstavljala je predistorija događaja. Kako je bilo potrebno dosta vremena da se svi relevantni događaji zaista odigraju na sceni u realnom vremenu, nesumnjivo lakši izbor je bio izložiti prethodna dešavanja narativno i direktno. Prolog euripidovskog tipa bio je potreban komediji da bi gledaocima omogućio neophodno predznanje o zbivanjima koja su prethodila onima na pozornici. Na taj način se, uz izvesno narušavanje scenske iluzije, publika uvodi *in medias res* brzo i ekonomično, a komedija počinje tamo gde je najzanimljivija (prolog je takođe mogao uslediti i posle prve scene čime se podizala tenzija). Sada

²⁴ Izvesno opravdanje za ovakvu šablonizovanost ipak može pružiti činjenica da su pozicije modernog kritičara i prosečnog posetioca antičkog pozorišta sasvim suprotne. Naučnik, koji na okupu ima sve antičke komedije ovog tipa i kome je upravo cilj da utvrdi sličnosti i razlike pojedinih komada, biće stroži sudija od gledaloca koji nekoliko puta u dužem intervalu ode u pozorište da se zabavi; uostalom, ko god sa dovoljne distance analizira ostvarenja moderne komercijalne kinematografije ili beletristike, lako uočava proporcionalno još manju inventivnost i još predvidljiviju upotrebu opštih mesta.

publika zna ono što junaci ne znaju i uživa u ironiji, dvosmislenostima i aluzijama bez kojih bi komično delstvo bilo neuporedivo slabije.

Deus ex cathedra

Karakteristično je da prolog nove komedije često govori neko božanstvo ili pseudobožanstvo; to je ujedno i jedina uloga božanstava kod Menandra. Stari olimpski panteon ne samo da nije uticao na tok događaja, već je, osim u poštapalicama i kletvama, i potpuno nestao. Menandrove prologe izgovara Pan u *Namćoru*, Agnoja, personifikacija neznanja, u *Devojci podrezane kose*, a u *Štitu* i sama Tihe, svemoćni Slučaj, Usud — koja je i osnovni motor komedije. Vreme nepredvidljivih promena i nesigurne budućnosti iznedrilo je svoje božanstvo. Na scenu stupa Tihe, „kvazireligijska sila helenizma“,²⁵ koja drži sve konce i kojoj je uzaludno opirati se. Uz zabludu i nesporazum, oličenih u Agnoj, sve dogodovštine Menandrovih junaka u osnovi prouzrokuje »sila prilika«, »sticaj okolnosti«, »igra slučaja«, »ironija sudbine«, »neko od bogova«, jednom rečju — Tihe. Atmosfera tako poprima obeležja „vedrog fatalizma“.²⁶ Čovek je mali i nemoćan a sudbina je moćna i neumoljiva. Tako je jednostavna a večna izreka da „ne živimo onako kako hoćemo, već kako moramo“.

Zbog Menandrovog odnosa prema božanstvima i sudbini često se pomišljalo na povezanost Menandrovog stvaralaštva i učenja njegovog vršnjaka i prijatelja Epikura, sa kojim je prošao efebsku službu. Jedno od znamenitih mesta na kojima se traži veza sa Epikurom je Onesimov monolog u poslednjoj sceni *Parničara*, gde se čuje epikurejska teza da bogovi ne utiču na živote pojedinaca. To mesto, međutim, potvrđuje samo da je pesnik poznao Epikurovu nauku, a ne da ju je nužno i prihvatao. Suština je zapravo u tome da je Menandar ponegde ispoljavao tek sklonost ka razmišljanjima bliskim Epikuru, ali koja nipošto nisu ekskluzivno Epikurova i koja se u bitnim pitanjima čak i razilaze. Da je Menandar zaista bio promoter epikurejske doktrine, da li bi je u Onesimovom izlaganju karikirao praveći od nje komičnu kvazifilozofsku brljotinu? Pre će biti da se Menandar u komične svrhe neretko poigravao

²⁵ LESKY 2000: 645.

²⁶ ЈАНКОВИЋ 1978: 10.

mnogim aktuelnim filozofskim stavovima, pa i Epikurovim; može se zamisliti prizor gde je „prijatelj Epikur sjedio u kazalištu, pa ga je Menandar htio malo ošinuti“.²⁷ Uostalom, da li bi i Plutarh, ljuti protivnik epikurejstva, toliko cenio Menandra, da je ovaj bio istinski epikurejac?

Poznavanje prirode i društva

Uprkos svemu što bi moglo navesti na takvu misao, u Menandrovom sačuvanom opusu nema sigurnih dokaza za njegovo filozofsko opredeljenje. Menandrove gnomske formule, po kojima se u dobroj meri i proslavio, ne mogu se precizno klasifikovati ni u jednu filozofsku školu — one su plod eklektičkog pristupa raznim idejama toga doba. Menandrove moralne pouke mogu se u stvari svesti na opšta mesta i to nikako ne znači jeftino moraliziranje. Njegova lagana razmatranja ljudske prirode i sudbine jesu donekle površna, svakako pitka, da ne kažem komercijalna, ali promišljena i zrače čovečnošću. Ona predstavljaju jedan skladan spoj opštih, popularnih teorijskih pojmova i svakodnevnih životnih iskustava. Njegova filozofija, ako se tako može nazvati, zapravo je neusiljena filozofija zrelog i zdravog razuma i ispravnog morala. U njoj ima elemenata blage ironije, praktične svakodnevne mudrosti, vedre opservacije ljudskih želja i mogućnosti, ali i uzdržane rezignacije i iskrene melanholije: ko god je bio toliko svestan ljudske zavisnosti od sudbine, a posebno u Grčkoj aktuelne bolne istine, nije mogao ostati ravnodušan. To su prosto razmišljanja široko obrazovanog književnika, urbanog i savremenog intelektualca, pritom slobodnog i dobrostojećeg; to su plodovi duha nepretencioznog, odmerenog i realnog.

Risum teneatis, amici?

Ono što prvo upada u oči kada se sagleda ceo sačuvani Menandrov književni rad, jeste da je Menandrova komedija zapravo najmanje komedija u onom smislu koji se danas pod tim pojmom podrazumeva. Menandrove komedije su daleko od urnebesnog, retko uistinu smešne i najviše što se može reći je da su prijatne i zanimljive. Pre bi moglo biti reći o građanskim dramama ljubavno-porodičnog tipa. One su najčešće kategorisane kao spoj komedije intriga i komedije karaktera. S jedne strane, intriga Menandrovog tipa uopšte ne mora nužno biti komična.

²⁷ KESIC 1911: 261.

Štaviše, nesporazumi kod Menandra često tvore vrlo ozbiljnu situaciju, koja gledaocima ne bi bila nimalo prijatna kad ne bi znali ono što moraju znati — a i tako nije izričito smešna. Tako bi osnovna zabuna u *Parničarima*, *Samljanki* i *Devojci podrezane kose* jednim dodirima lako mogla prerasti u tragediju, budući da bi razvoj događaja mogao ozbiljno ugroziti bračnu zajednicu, porodičnu slogu, sudbinu deteta, pa i ljudski integritet. Situacije Menandrovih junaka nisu, dakle, same po sebi komične: komična je zapravo samo ta tobožnja ozbiljnost i dramatičnost, budući da zabluda vlada samo na sceni, dok publika zna stvarnu pozadinu i sigurna je u srećan kraj. Upravo tim sredstvima Menandar dostiže svoj maksimum pravog humora.

S druge strane, za komediju karaktera u još primitivnom obliku, bilo je poželjno da kao opozicija dobrim silama postoji negativni junak koji će na kraju ispaštati i na kome će se gledaoci isprazniti. Ali od Menandrovih ličnosti niko nije stvarno zao i niko nije zaslužio da bude nasamaren, ismejan i ponižen: zato taj eksplicitni humor i ne preovlađuje kod Menandra. Izvor humora nisu vulgarne uvrede i direktno ruganje, već ponašanje ljudi: panične i smotane reakcije uzbuđenih, smešne zablude i predrasude konzervativnih, ali ne i zlonamernih, prostodušnost samokritičnih i karikirana ambicioznost nemoćnih. Stoga njegov humor nije sirov i očigledan, već nijansiran i diskretan. Priroda tog humora počiva na aluziji, podrazumevanju, finom izvrtanju činjenica, zamršenim situacijama i nespretnim pokušajima da se one reše. To ne znači da se u Menandrovim delima ne mogu naći i slučajevi neposrednog i ponegde jeftinog humora, ali je on u poznijim komedijama srazmerno redak i uglavnom ne prelazi okvir opštih komediografskih konvencija, kao što su pretnje razjarenog starca, kreveljenje robova ili blebetanje kuvara. Može se zaključiti da takav stil nije bio njegov lični izbor, već pre jedan povremeni ustupak i iznuđeni kompromis, diktiran pravilima tržišta.

Menandrovi *Parničari*

Poeta Veneris resurrexit in Veneris oppido

Od svih sačuvanih komedija i fragmenata, *Parničari* su delo na kome se najviše zasnivao Menandrov ugled u modernoj nauci. Tekst je počeo da se sklapa polovinom XIX veka od rukopisa iz sinajskog manastira i

kasnije iz Petrograda, da bi najveći deo bio pronađen početkom XX veka u Egiptu, na mestu nekadašnjeg Afroditopolja. U mukotrpan proces reanimacije slavnog pesnika kao da je prste umešala lično Tihe, zao-denuta Menandrovom ironijom: dugo iščekivani tekstovi, za nauku od neprocenjive vrednosti, pronađeni su potpuno slučajno kao bedni otpaci — najpre zalepljeni u korice neke knjige, a zatim i kao improvizovani zapušać posude sa egipatskim dokumentima.²⁸ U pomoć su još pritekli i razni fragmenti, pa su *Parničari* posle *Namćora* najbolje očuvana komedija. Poznato je 785 stihova, što bi bilo oko tri četvrtine teksta (ako se prihvati novije izdanje gde je poslednji sačuvani stih označen brojem 1131), a približno polovina ukupnog broja stihova je potpuno sačuvana, i to vrlo srećno raspoređenih: među mnogobrojnim lakunama sačuvane su ključne scene. Može se reći da je radnja dovoljno jasna, a likovi možda i potpuno definisani i komedija je, izuzev početka i samog kraja, relativno uspešno rekonstruisana kao smisljena celina.

Smatra se da je izvedena negde posle 304,²⁹ po čemu se, između ostalog, svrstava u ostvarenja iz doba pesnikove zrelosti. Opšte je prihvaćeno mišljenje da su *Parničari* u književnom smislu najkvalitetnija Menandrova komedija, u kojoj su najviši nivo dostigle one tipične menandrovске crte i nekako se nameće misao da se onaj autentični Menandar nazire upravo u *Parničarima*. To se pre svega odnosi na likove, koji su, čini se, do te mere individualizovani da se izuzetno teško mogu uklopiti u postojeće konvencije. Jezik i metar su gotovo besprekorni, a pravi humor očekivano redak. Sam zaplet je, kako smo i navikli, sasvim tradicionalan i pun standardnih dramskih rešenja.

Razvod na određeno vreme

Centralna tema je sudbina novopečenog bračnog para koji zapada u tešku krizu: mladi Harisije od svog roba Onesima saznaje da je u njegovom odsustvu, nedugo posle venčanja, voljena Pamfila rodila dete; ubeđen da ga je supruga prevarila, pada u depresiju, vreme provodi kod prijatelja Herestrata, tugu utapa u alkoholu i iznajmljuje heteru i frulašicu Habrotonu. Pamfilin otac Smikrin, zabrinut za miraz koji njegov une-

²⁸ MAJNARIĆ 1938: 4-5.

²⁹ WEBSTER 1950: 108.

srećeni zet nemilice troši, žestoko kritikuje Harisija, ne znajući za pravi razlog njegovog ponašanja. U međuvremenu, Herestratov rob Sirisko vodi spor sa svojim poznanikom Davosom: čobanin Davos je pronašao u šumi napušteno dete, dao ga je Sirisku koji nema dece, ali mu nije dao nakit i razne druge predmete koji su sa detetom nađeni; Sirisko ih smatra jako važnim jer se pomoću njih može kasnije utvrditi identitet deteta, a Davos ih želi za sebe iz čiste koristi. Presudu u sporu poveravaju slučajnom prolazniku Smikrinu, koji presuđuje da nakit ostaje sa detetom, a dete sa Siriskom. Do ovog trenutka dve paralelne priče nemaju nikakve međusobne veze, a tok radnje sam po sebi ne sluti srećan kraj.

Sada na scenu stupa poznata komediografska šema i počinje predvidljiv mehanizam raspleta, čiji glavni šraf čine Onesim i Habrotona: on slučajno među spornim nakitom prepoznaje prsten koji je njegov gospodar Harisije izgubio prošle godine na izvesnoj noćnoj svečanosti (gde mu nije bilo mesto), a Habrotona, takođe slučajno čuvši razgovor, priseća se da je na toj istoj svečanosti, kako to obično biva, neka devojka bila silovana. Sami motivi silovanja nepoznate devojke, izlaganja deteta i prstena koji odaje identitet bili su sasvim dovoljni da priča krene predviđenim tokom: silovana devojka je Pamfila, vinovnik je bio njen sadašnji muž Harisije, dete koje je tom prilikom začeto i koje je ona izložila nalazi se kod Siriska, a Smikrin je ne znajući odlučivao o sudbini rođenog unučeta.

Na primeru *Parničara* više je nego očigledno da pesniku razvijanje zapleta nije bilo uopšte na prvom mestu: tokom svoje plodne karijere iscrpeo je gotovo sve moguće kombinacije i verovatno mu više nije predstavljalo nikakav izazov da glode oglodanu kosku. Veliki Menandrov talenat se u ovoj komediji, kao i inače, pokazao na detaljima kojima je precizno dočarao životnost i složenost svojih likova. Personal *Parničara* bez sumnje spada među najuspelije karakterološke oglede grčke komedije. Svi glavni likovi su vredni pažnje zato što su mahom dosledni i prirodni, koliko je to bilo moguće, izuzetno ubedljivi, a uz to dramski svrsishodni. U tom pogledu najviše su oživeli Harisije i Pamfila, Smikrin, i robovi Sirisko i Onesim.

Charisius furens

Lik *H a r i s i j a* predstavlja veliku novost na sceni: on je jedini dosada poznati mladić u grčkoj komediji koji je oženjen i pritom samo

nominalno pripada kategoriji *adulescens* — bančenje je za njega ipak opravdan lek protiv teškog emotivnog bola. On duboko voli svoji svoju ženu i ne kažnjava je za njeno »neverstvo« onako kako bi bilo očekivano: umesto da je otera, on sam dostojanstveno odlazi, i tek u teškom očajanju iznajmljuje heteru; šarmantnu Habrotonu nije, međutim, ni pipnuo. Kada kasnije pomisli da je prošlogodišnjim nečasnim činom napravio dete samoj Habrotoni, a pritom saznaje da Pamfila nepokolebljivo stoji uz njega, pada u stravičan delirijum kakav nije viđen na komičkoj pozornici i od griže savesti doživljava nervni slom. Prizor koji je mogao biti smešan samo gledaocima koji su znali istinu, sam po sebi je potresan — događaj naravno nije odigran na sceni, već ga u svom stilu komično prepričava Onesim. Jedina donekle konvencionalna i prava komična crta inače sasvim nekomičnog i emotivno rastrojenog Harisija u stvari nije njegova: to je uobičajeni komično-panični strah roba pred mogućom odmazdom od strane svog pomahnitalog gospodara. Čak i ta Harisijeva uloga nije banalno motivisana — on će sav bes iskaliti na Onesimu koji mu je preneo bolnu vest o Pamfilinom navodnom neverstvu, jer nema na kome drugom: svoju ženu i dalje voli. Karakteristično je da se i Harisije i Pamfila na sceni pojavljuju tek kasno i osim toga vrlo retko. O njima saznajemo mahom od drugih likova.

Verna ljuba

Harisijeva supruga Pamfila je uzdignuta na viši nivo već i samim tim što ima karakternu ulogu za razliku od mnogih marginalizovanih ženskih likova — ćerka *Namćora* Knemona, na primer, nema čak ni ime. Premda se Pamfiline reči u sačuvanim *Parničarima* svode na svega nekoliko replika, iz njih se potvrđuje slika koju o njoj kasnije daje Harisije (u Onesimovoj interpretaciji): uprkos teškoj krizi čvrsto će stajati uz svog muža. U sceni u kojoj saznaje istinu od Habrotona, Pamfila je vešto prikazana kako, iako vidno uznemirena i odsutna, pokušava da zadrži pribranost. Pamfila uopšte odaje vrlo mio utisak emotivne žene duboko privržene svom mužu, ozbiljno uznemirene, ali taman toliko prisebne da sve muke dostojanstveno podnese.

Vredi pomenuti i jedan kuriozitet vezan za Pamfilu: od svih poznatih komedija jedino je u *Parničarima* prikazana, naravno ne direktno na sceni, devojka u stanju traume posle silovanja — šta god da se zaista podrazumevalo pod pojmom silovanja u sklopu dramskih konvencija.

Naime, može se posumnjati da je taj nečasni čin bio potpuno identičan sa onim što je danas teško krivično delo, a sigurno je da nije posmatran kao takav. Ne može se pravdati prosto drugačijim mentalitetom i društvenim položajem žene ni tolerantnost prema jednom takvom prestupu, a kamoli njegovo obavezno mesto u dramskom zapletu. Uverljivije je objašnjenje da to »dramsko silovanje«, nezaobilazno u većini komedija, ne treba shvatati baš doslovno u današnjem etičkom i krivično-pravnom smislu. Ono što je, međutim, sudeći po njenom držanju, pretrpela Pamfila – moglo bi se shvatiti upravo tako.

Senex compositus

Pamfilin otac Smikrin, iako u mnogome čini tip starca, prilično izlazi van tog okvira. On se ispoljava i kao okorela tvrdica, kada u više navrata brine za *svoj* miraz, a i kao *senex iratus*: paket jezivih pretnji staroj robinji bio je i inače nezaobilazan topos, a u ovom slučaju i jedan od retkih komičnih. Međutim, kada treba da ubedi ćerku da napusti muža, Smikrin pokušava da joj svoj savet bar koliko-toliko argumentuje – što ne priliči sebičnom i zadržtom namćoru; pritisak koji uporno vrši na nju lako se opravdava činjenicom da on zapravo i nije znao za njenu trudnoću. Kada ga zamole za malu uslugu dva obična roba, koji su za njega samo dve dokone propalice, isprva negoduje zbog uznemiravanja, ali ipak sa tipično grčkim pravdoljubivim instinktom prihvata dužnost i obavlja je krajnje savesno. Tom prilikom ostavlja utisak čoveka koga nije lako zbuniti: čak i to što u završnoj sceni neće shvatiti iz prve šta se u stvari desilo, može odslikati logičnu mentalnu iscrpljenost čoveka koji je već dugo na ivici nerava, a pritom ostavlja prostora Onesimu da zabavi publiku. Ukratko, Smikrin se može okarakterisati kao grub i konzervativan, nesumnjivo sitničav, tvrdoglav i razdražljiv, ali nipošto kao nerazuman i suštinski zlonameran.

Pravda na ćumur

Čast da odnese legendarnu pobjedu u još legendarnijoj sceni parničjenja pripala je *Sirisku*, robu-ćumurdžiji. Siriskov lik je dramaturški ključan: da nije onako čvrsto insistirao na nakitu, Onesim ne bi mogao da prepozna prsten i ne bi došlo do raspleta. U sporenju sa Davosom daleko je superioran po svom retoričkom umeću i obrazovanju, koje ipak, mora

se priznati, deluje pomalo nerealno za jednog roba-fizikalca;³⁰ Siriska je uopšte teško svrstati u neku od postojećih fiksiranih uloga. U drugom detalju je jednim maestralnim potezom ilustrovana Siriskova ličnost: iako je za njega usvojeno dete značilo veliku radost, budući da mu je rođeno umrlo pri porođaju, on uporno nastoji da se dokopa nakita koji će detetu sačuvati nadu da eventualno pronađe svoje prave roditelje — čime bi sam Sirisko automatski ostao bez deteta. Tim plemenitim gestom on stavlja interese bespomoćnog deteta ispred svoje potrebe za roditeljstvom.

Servus simplex

Možda najsimpatičniji i najprirodnije izveden lik je Harisijev rob *Onesim*, koji proširujući tipični repertoar priglupog roba postaje opipljiva ličnost, a pritom ostaje jedini zaista komičan. *Onesim* je dabome nespretan ali nije prosto glup, već pre blentav i prostodušan. Iz nepromišljenosti, ali i iskrene odanosti, saopštio je svom mladom gospodaru da je Pamfila rodila dete dok je ovaj bio na putu, i ne može sebi da oprosti što je direktno odgovoran za njihov razdor, pri čemu je i sebe uvalio u nevolju. *Onesimu*, koji nije tip pametnog roba, njuh ipak pro-radi u opasnosti: kada prepozna Harisijev prsten, odmah shvata šta bi to moglo sa sobom da povuče i naravno predviđa moguće posledice po svoju kožu. *Onesimova* scena sa *Habrotonom* je tu naročito slikovita: on ne samo da ne može da parira britkom ženskom umu, već jedva može i da ga prati i toga je svestan, pa spremno prihvata njenu taktiku kao logičniju; međutim, iako u tom pogledu inferioran, njegovom robovskom instinktu ne promiče da *Habrotona* vidi u svemu šansu da postane slobodna. *Onesimovo* iskreno oduševljenje *Habrotoninom* visprenošću i preduzimljivošću kulminira u poređenju sa sopstvenom nesposobnošću, gde se *Onesim* vidi kao jednostavan i samokritičan. Sasvim je adekvatno rešenje da priprosti i neobrazovani rob, kome je pritom srce sišlo u pete, kasnije pričajući o gospodarevom stanju ne nalazi drugi izraz već samo ponavlja „poludeo, poludeo“. Završna scena gde se *Onesim*, pun sebe jer je dočekaio svojih pet minuta, poigrava živcima razjarenog *Smikrina* ci-

³⁰ Ako ostavimo po strani teoriju o Menandrovoj nedoslednosti, rešenje se možda nazire u pretpostavci da je Sirisko razvio nagon ka duhovnom usavršavanju budući osuđen na težak rad u šumskoj samoći.

tirajući tragedije i prosipajući filozofske mudrolije, — koje je pokupio ko zna gde i naklepao kako samo on to zna — morala je izgledati vrlo zabavno.

Ćud je ženska... vočka čudnovata

H a b r o t o n a kao lik plemenite hetere nije u tom smislu nova, ali je u okviru tipa tako diskretno razvijena kao jedan od najšarmantnijih Menanadrovih likova, da je ostavljala dubok utisak čak i na moderne komentatore.³¹ Devojka iz nižeg sloja, duboko nesrećna zbog svog statusa, ona Harisija ne doživljava prosto kao mušteriju, već se iskreno brine za njegovo stanje. U razgovoru sa Onesimom sa čežnjom se priseća doba kada još nije znala šta je to muškarac i pritom ne dopušta da je ponesu emocije: munjevito smišlja briljantnu akciju da izvede stvari na čistinu. Simptomatično je za nju, a time i dramaturški opravdano, da Habrotona ima nameru da prvo utvrdi da li je za silovanje odgovoran Harisije, kako ne bi dovela u neprijatnu situaciju nepoznatu devojku sa kojom intimno saoseća, dok Onesim predlaže suprotno, ne želeći da pravi probleme svom gospodaru — što mu on sigurno ne bi oprostio; Habrotona razmišlja iz perspektive humane devojačke solidarnosti, a Onesima po običaju brine sopstvena bezbednost. Sliku njene ličnosti dopunjuju dve situacije u kojima se najpre razneži na pomen napuštene bebe, da bi zatim, sećajući se silovane Pamfile, u autentičnom duhu siromašne žene komentarisala pre svega iscepanu haljinu. Njena kompleksna ličnost mogla bi biti posledica njenog relativno kratkog »profesionalnog« staža; ona je, kako bar sama tvrdi, hetera tek manje od godinu dana — dovoljno da očeliči nežnu prirodu i nauči je lukavim trikovima, ali ne i da je sasvim deformiše i iskvari. „Da je Menandrovo pero tu samo malo zadrhtalo, Habrotona je mogla postati ili gruba prostakuša, ili fina dama, što bi bilo podjednako pogrešno.“³²

Duobus litigantibus, tertius judicat

Scena parničenja po kojoj je komedija naslovljena po mnogima zauzima posebno mesto u Menandrovom opusu i zaslužuje detaljniji prikaz.

³¹ Npr. „Wilamowitz, who had a weak spot for the girl...“, GOMME/SANDBACH 1973: 334.

³² ЈАНКОВИЋ 1978: 178.

Iako sama po sebi vrlo uspela, ova epizoda je dosta labavo vezana sa samom radnjom. Predmeti oko kojih se vodi spor dokazuju Harisijevo očinstvo i presudni su za srećan rasplet, ali sam spor je u tom smislu izlišan i deluje kao implant. Jedina prava potreba za ovom scenom je postizanje efektne menandropske ironije — Smikrin ne znajući određuje sudbinu svog unučeta. Motiv posrednika u raspravi oko vlasništva nad istim takvim predmetima javlja se u jednom navodu izgubljene Euripidove *Alope* i nije isključeno da je Menandar, i inače slab u invenciji, preuzeo već poznatu scenu.³³ Uostalom, ovaj agonalni prikaz dve suprotnosti i nije cenjen kao originalan i dramski neophodan već kao efektно umetnički uobličen.

Na jednoj strani stoji čobanin Davos, inače sasvim periferan lik, čiji površni argumenti se zasnivaju na ne sasvim neopravdanoj postavci da su dete i vrećica sa predmetima dve odvojene stvari. Davos, međutim, providno izokreće priču, upadajući sam sebi u usta: tvrdi da je ispio velikodušan što je dete uopšte i ustupio Sirisku koji ga je preklinjao, a ono bi mu zapravo, kako sam kaže, bilo na teretu. Pokušava da se iščupa pozivajući se na običaj o podeli nađenih stvari među nalazačima, u više navrata namerno podvlači materijalnu bezvrednost predmeta, i najzad blefira postavljajući Sirisku ultimatum: ili nek odustane ili neka mu vrati i dete. Sirisko, pak, dosledno ređa argumente i nastupa vrlo otvoreno i pribrano. On ne poriče da je kumio i molio za dete, već to preokreće u svoju korist: naravno da je njemu neizmerno stalo do deteta i upravo zato se i nateže sa Davosom. Njegova poenta je da predmeti pripadaju detetu i čvrsto je se drži: on je staratelj i njegova je *dužnost* da detetu ne uskrati mogućnost da nađe svoje prave roditelje. Diskretno uzvraća Davosu naglašavajući ne materijalnu već emotivnu vrednost predmeta, a navođenjem tragičko-mitoloških primera zadaje protivniku odlučujući udarac. Imajući u vidu poznatu ulogu predmeta za identifikaciju, pobednika spora niko ne bi dovodio u pitanje. Smikrin, koji je jedva odobrovoljen da uopšte i prihvati da posreduje, i presudu objavljuje u savršenom skladu sa svojim karakterom: strogo i odsečno izgovara samo nekoliko najneophodnijih rečenica i u žurbi odlazi nervozno i bez pozdrava. Indikativno je da se Davos, iako žučno i patetično protestuje, vrlo brzo miri

³³ MAJNARIĆ 1938: 36. Vrlo slična scena će se takođe javiti i u Plautovom *Konopcu*.

sa odlukom i pritom preti da će budno pratiti šta Sirisko radi sa predmetima — i dalje ne shvatajući u čemu je njihova suština.

Motivi za donošenje Smikrinove presude su opravdani i već dovoljno obrazloženi unutar same scene, pa bi možda bilo cepidlačenje tražiti ih i van nje, naročito pošto je samo parničenje nedovoljno integrisano u dramsku strukturu; ali nije nezamislivo da su u sporu u kome se odlučuje o sudbini napuštenog deteta na Smikrina podsvesno uticali i lični razlozi: Smikrin je takođe otac — i to otac deteta koje je trenutno u teškim problemima.

Svekrva je za sve kriva

Tvrdnja da su *Parničari*, a posebno čuvena scena, Menandrovo remek-delo izgleda da je sasvim opravdana. U njoj je jasno manifestovan pesnikov moto — likovi su u fokusu, zaplet je sekundaran. Na kraju krajeva, osnovna postavka cele komedije neodoljivo podseća na rimsku komediju koja nije ni rađena po Menandru — Terencijevu *Svekrvu*: bračna kriza nastaje kada žena rodi dete začeto silovanjem, da bi do pomirenja došlo posredstvom plemenite hetere (koju muž nije ni pipnuo) kada se dokaže da je za silovanje odgovoran sam muž, a dete, kao i kod Menandra, dodatno učvršćuje poljuljani brak. Tema je, dakle, bila poznata i može se reći da su siže i u dobrom delu podudarni, pa je i *Svekrva* u suštini ozbiljna drama o porodičnom životu.³⁴ Kako je poznato da je za nju Terencije upotrebio kao predložak Apolodora, može se razmišljati da li je starija kokoška ili jaje; ako se prihvati jedna od pretpostavki da je Terencije ukomponovao u Apolodorov original delove iz *Parničara*, postavlja se pitanje zašto kod Terencija nema epizode parničenja. Scena koja je u biti duhovita ilustracija tipično grčke dikasteriomanije, i verovatno „zaostatak aristofanskih agona“,³⁵ pritom sama sebi cilj, bila bi rimskoj publici potpuno suvišna i dosadna. Čak i tako očišćena, *Svekrva* nije uspela pred publikom, pored ostalog sigurno i zbog toga što su njenu srž i dalje činili moralna ozbiljnost i pretresanje pitanja porodičnih odnosa.

Znajući da je *Svekrva*, suštinski menandrovska, doživela debakl, a imajući u vidu sve prethodno rečeno o Menandru, Menandrova umet-

³⁴ DUCKWORTH 1952: 148.

³⁵ ЈАНКОВИЋ 1978: 43.

nička vrednost mora se posmatrati pre kao popularnost u modernoj nauci nego na samoj pozornici. Najzad, ako se prihvati stav da od celog sačuvanog Menandra prvoklasnu vrednost ima samo scena parničenja³⁶ — scena koja je sama po sebi složena, izrazito nekomična, na momente čak i dirljiva — može se konačno zaključiti da je Menandarova primarna orijentacija bila sve samo ne komedija u današnjem smislu.

Opšte i posebno

Sada je trenutak da se postavi pitanje: da li su ključne osobine Menandra kao stvaraoca — ozbiljan ton i sentimentalna atmosfera, diskretan humor, vešto uobličeni karakteri, etička pitanja — samo njegove ili je takav bio trend? Ukratko, da li je Menandar tipični predstavnik nove komedije? Uprkos činjenici da se komedije iz tog perioda nisu mogle u suštini bitnije razlikovati, sa izvesnom sigurnošću se u Menandru može naći mnogo ličnog i autentičnog. Primena konvencionalnih efekata bila je svojstvena svima, ali lični ukus, temperament i kreativni afiniteti autora najviše se odaju specifičnim strateškim pristupom. Naime, ako se za nagrađivanog komediografa može sumnjati da je zarad aplauza spuštao svoje estetske kriterijume, pa time i istraživače naveo na pogrešan trag, sa nekomercijalnim književnikom je stvar mnogo jasnija. Ne sme se zaboraviti da je Menandar na pozornici bio relativno neuspešan: *Rara coronato plausere theatra Menandro*.³⁷ Nije išao niz dlaku publici i to ga je koštalo — teško da bi nastavio tim putem da ga njegov osobiti talenat nije vukao ka takvom konceptu. Nije isključeno da je Menandar pisao za uži krug poznanika i istomišljenika. Kako god bilo, sigurno je da je publika morala biti probrana, jer Menandrova komika je zahtevala gledaoca kakav je bio i sam autor: prosvetljenog i inteligentnog, rafiniranog i odmerenog, a pre svega, humanog i punog razumevanja.

³⁶ ЈАНКОВИЋ 1978: 72.

³⁷ Mart. 5,10,9.

Bibliografija

- ARNOTT (1979): W. G. Arnott (izd., prev.), *Menander*, I-III. LCL, Cambridge—London.
- BEARE (1964): W. Beare, *The Roman Stage*. London³.
- DUCKWORTH (1952): G. E. Duckworth, *The Nature of Roman Comedy*. Princeton, New Jersey.
- ЂУРИЋ (1965): М. Н. Ђурић, *Историја Хеленске књижевности*. Београд.²
- GOMME/SANDBACH (1973): A. W. Gomme, F. H. Sandbach, *Menander: A Commentary*. Oxford.
- JANKOVIĆ (1972): V. Janković, „O Menandru i književnom značaju njegovog *Namćora*“, *Ideje* 3, 1-2, 169-183.
- ЈАНКОВИЋ (1978): В. Јанковић, *Менандрови ликови и европска драма*. Београд.
- KESIĆ (1911): Đ. Kesić, „Menandar i Epikur“, *Nastavni vjesnik* 20, 252-266.
- LESKY (2000): A. Lesky, *Povijest grčke književnosti*, prev. Z. Dukat. Zagreb.
- LSJ: LIDDELL, H. G., SCOTT, R., JONES, H. S., *A Greek-English Lexicon*. Oxford 1996.
- MAJNARIĆ (1938): N. Majnarić, *Menandrovi Parničari*, Rad JAZU, knj. 264. Zagreb.
- OCD²: HAMMOND, N. G. L., SCULLARD, H. H. (izd.), *The Oxford Classical Dictionary*. Oxford 1978.
- OCD³: HORNBLOWER, S., SPAWFORTH, A. (izd.), *The Oxford Classical Dictionary*. elektronsko izdanje 2000.
- PADUANO (1980): G. Paduano (izd., prev.), *Menandro, Commedie*. Milano.
- WEBSTER (1950): T. B. L. Webster, *Studies in Menander*. Manchester.

Comedy's New Face: Menander's *Epitrepontes*

The New Comedy was an expression of the political, social and cultural realities of fourth century Greece. The inherited comic form, which had depended on external rules of social behaviour no less than on impulses inherent to the genre, underwent a radical transformation. Thus the traditional label seems justified: the 'New Comedy' used a new language and metre, required a new stage and staff, introduced new subject themes and had wholly new aims. Cumbersome and expensive stagings gave way to less ambitious chamber-performances; the satiric trait faded out, due not only to political or ideological pressure but also to a certain lack of interest; dramatic characters were defined and depicted in a highly innovative fashion. The chief representative (if not the pioneer) of this new fashion was Menander. Menander came out with a device which provided solid basis for the new concept: his characters stood for ordinary people represented in a vivid, consistent and, most importantly, anonymous way. Menander's plays were praised for their realism, which, however, was limited and selective. His plots often rely on improbable conditions and artificial twists. Today, Menander, without being really funny (incidentally, he never meant to elicit more than smiles), still makes for a pleasant reading and is even amusing at places. Most of his comedies were lost; the *Epitrepontes*, or the Arbitration, is one of the few a substantial portion of which has come down to us. It proves that the poet's ambition was not basic humour but rather the depiction of individual humans in motion and interaction—and in this lies his main contribution to the dramatic art.

MENANDROΥ ΕΠΙΤΡΕΠΟΝΤΕΣ

fr. 1 (600 K)

ΚΑΡΙΩΝ

οὐχ ὁ τρόφιμός σου πρὸς θεῶν, Ὀνήσιμε,
ὁ νῦν ἔχων <την> Ἀβρότονον τὴν ψάλτριαν
ἔγῃμ' ἔναγχος;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πάνυ μὲν οὖν.

fr. 2 (849-850 K)

ΚΑΡΙΩΝ

φιλῶ σ', Ὀνήσιμε,
καὶ σὺ περίεργος εἶ.

.....

οὐδέν <ἐστι> γὰρ
γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι.

fr. 6 (175 K)

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἀργὸς δ' ὑγιαίνων τοῦ πυρέττοντος πολὺ
ἐστ' ἀθλιώτερος· μάτην γοῦν ἐσθίει
διπλάσια.

[ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]

[πίνει δὲ πολυτελέστατον]

126

ἄνθρωπος οἶνον. αὐτὸ τοῦτ' ἐκπλήττομαι
ἔγωγ'. ὑπὲρ <δὲ> τοῦ μεθύσκεσθ' οὐ λέγω.
ἀπιστία γάρ ἐσθ' ὅμοιον τοῦτό γε,
εἰ καὶ βιάζεται κοτύλην τις τοῦβολοῦ
ᾠνούμενος πίνειν ἐαυτόν.

130

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

τοῦτ' ἐγ[ώ]

προσέμενον· οὗτος ἐμπεσὼν διασκ[εδᾶι
τὸν ἔρωτα. τί δέ μοι τοῦτο; πάλιν οἴμω[ζέτω.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

προῖκα δὲ λαβὼν τάλαντα τέτταρ' ἀργύρου
οὐ τῆς γυναικὸς νενόμιχ' αὐτὸν οἰκέτην·
ἀπόκοιτὸς ἐστι· πορνοβοσκῶ δώδεκα
τῆς ἡμέρας δραχμὰς δίδωσι.

135

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

δώδεκα·

πέπυσ]τ' ἀκριβῶς οὕτοσὶ τὰ πράγματα.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

μηνὸς διατροφὴν ἀνδρὶ καὶ πρὸς ἡμερῶν
ἕξ.

140

[ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ]

εὖ λελόγισται. δὴ ὀβόλους τῆς ἡμέρας,
ικανόν]ν τι τῷ πεινῶντι <πρὸς> πτισάνην ποτέ.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

Χαρίσι]ός [σ]ε προσμένει, Χαιρέ[στρατε.
τίς ὁδ' ἐσ]τι δ[ί], γλυκύταθ';

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

ὁ τῆς [νύμφης πα]τήρ.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἀλλὰ τί παθ]ών ὡς ἄθλιός τις[

[ὁ] τρισκακοδ[αίμων ψάλ]τριαν 145

[]σαν γυναῖκα

(*quot desint uersus ignotum, sed non amplius xxxv ut uidetur*)

[ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

οὕτως ἀγα]θόν τι σοι γένοιτο, μὴ λέγε

τοιαῦτά γ'.] 160

[ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]

οὐκ ἐς κόρακας; οἰμῶξει μακρά.

εἴσειμι ν]ῦν εἴσω, σαφῶς τε πυθόμενος

ὅπως ἔχει] τὰ τῆς θυγατρὸς, βουλευέσομαι

ὄντινα τ]ρόπον πρὸς τοῦτον ἤδη προσβαλῶ.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

φράσωμ]εν αὐτῷ τοῦτον ἦκοντ' ἐνθάδε;

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

φράσω]μεν. οἶον κίναδος· οἰκίαν ποεῖ 165

ἀνάστα]τον.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

πολλὰς ἐβουλόμην ἅμα.

[ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ]

πολλὰς;]

[ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

μίαν μὲν τὴν ἐφεξῆς.

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

τὴν ἐμήν;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τὴν σ]ὴν γ. ἴωμεν δεῦρο πρὸς Χαρίσιον.

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

ἴωμεν· ὡς καὶ μειρακυλλίων ὄχλος

εἰς τὸν τόπον τις ἔρχεθ' ὑποβεβρεγμένων 170

οἷς] μὴ 'νοχλεῖν εὐκαιρον εἶναί μοι δοκεῖ.

ΧΟ]Ρ[ΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β'

[ΟΝΗΣΙΜΟΣ]

ἐπι[σφαλῇ μὲν] πάντα τὰνθ[ρώπων

οιομ[

καὶ τοπ[

ὁ δεσπό[της

175

ὁ γέρω[ν

οὐδὲ λο[

(desunt uersus non amplius xl ut uidetur)

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

φεύγεις τὸ δίκαιον.

218

ΔΑΟΣ

συκοφαντεῖς δυστυχής.

οὐ δεῖ σ' ἔχειν τὰ μὴ σά.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἐπιτρεπτέον τινί

ἔστι περὶ τούτων.

220

ΔΑΟΣ

βούλομαι· κρινώμεθα.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

τίς οὖν;

ΔΑΟΣ

ἐμοὶ μὲν πᾶς ἱκανός. δίκαια δὲ

πάσχω· τί γάρ σοι μετεδίδουν;

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

τοῦτον λαβεῖν

βούλει κριτήν;

ΔΑΟΣ

ἀγαθῇ τύχῃ.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

πρὸς τῶν θεῶν,

βέλτιστε, μικρὸν ἂν σχολάσαιοις ἡμῖν χρόνον;

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ὕμῖν; περὶ τίνος;

225

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἀντιλέγομεν πράγμα τι.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

τί οὖν ἐμοὶ μέλει;

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

κριτὴν τούτου τινὰ

ζητοῦμεν ἴσον· εἰ δὴ σε μηδὲν κωλύει,
διάλυσον ἡμᾶς.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ὦ κάκιστ' ἀπολούμενοι,

δίκας λέγοντες περιπατεῖτε, διφθέρας
ἔχοντες;

230

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἀλλ' ὅμως. τὸ πράγμ' ἐστὶν βραχύ,

καὶ ῥάδιον μαθεῖν. πάτερ, δὸς τὴν χάριν·
μὴ καταφρονήσης, πρὸς θεῶν. ἐν παντὶ δεῖ
καιρῷ τὸ δίκαιον ἐπικρατεῖν ἀπανταχοῦ,
καὶ τὸν παρατυγχάνοντα τούτου τοῦ μέρους
ἔχειν πρόνοιαν κοινόν ἐστι τῷ βίῳ
πάντων.

235

ΔΑΟΣ

μετρίῳ γε συμπέπλεγμαι ῥήτορι.

τί γὰρ μετεδίδουν;

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἐμμενεῖτ' οὖν, εἰπέ μοι,

οἷς ἂν δικάσω;

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

πάντως.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἀκούσομαι· τί γὰρ

τό με κωλύον; σὺ πρότερος ὁ σιωπῶν λέγε.

ΔΑΟΣ

μικρόν γ' ἄνωθεν, οὐ τὰ πρὸς τοῦτον μόνον
πραχθένθ', ἵν' ἦ σοι καὶ σαφὴ τὰ πράγματα.

240

ἐν τῷ δασεῖ τῷ πλησίον τῶν χωρίων
τούτων ἐποίμεινον τριακοστήν ἴσως,
βέλτιστε, ταύτην ἡμέραν αὐτὸς μόνος
κάκκειμενον παιδάριον εὖρον νήπιον 245
ἔχον δέραια καὶ τοιουτονί τινα
κόσμον.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

περὶ τούτων ἐστίν.

ΔΑΟΣ

οὐκ ἔῃ λέγειν.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἐὰν λαλῇς μεταξὺ, τῇ βακτηρίᾳ
καθίξομαί σου.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

καὶ δικαίως.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

λέγε.

ΔΑΟΣ

λέγω.

ἀνειλόμην, ἀπῆλθον οἴκαδ' αὐτ' ἔχων, 250
τρέφειν ἔμελλον. ταῦτ' ἔδοξέ μοι τότε·
ἐν νυκτὶ βουλήν δ', ὅπερ ἅπασι γίνεται,

διδούς ἐμαυτῷ διελογιζόμην· ἐμοὶ
τί παιδοτροφίας καὶ κακῶν; πόθεν δ' ἐγὼ
τοσαῦτ' ἀναλώσω; τί φροντίδων ἐμοί; 255
τοιουτοσί τις ἦν. ἐποίμεινον πάλιν
ἔωθεν. ἦλθεν οὗτος – ἐστὶ δ' ἀνθρακεύς –

εἰς τὸν τόπον τὸν αὐτὸν ἐκπρίσων ἐκεῖ
στελέχη· πρότερον δέ μοι συνήθης ἐγεγόνει.
ἐλαλοῦμεν ἀλλήλοις. σκυθρωπὸν ὄντα με 260
ιδὼν, “τί σύννους” φησὶ “Δᾶος;” “τί γάρ;” ἐγώ,

“περίεργός εἰμι,” καὶ τὸ πρᾶγμ' αὐτῷ λέγω,
ὥς εὖρον, ὥς ἀνειλόμην. ὁ δὲ τότε μὲν
εὐθύς πρὶν εἰπεῖν πάντ' ἐδεῖθ', “οὕτω τί σοι
ἀγαθὸν γένοιτο Δᾶε” παρ' ἑκάστον λέγων, 265

“ἐμοὶ τὸ παιδίον δός. οὕτως εὐτυχής,
οὕτως ἐλεύθερος. γυναῖκά” φησί “γὰρ
ἔχω, τεκούσῃ δ’ ἀπέθανεν τὸ παιδίον”,
ταύτην λέγων, ἥ νῦν ἔχει τὸ παιδίον.
ἐδέου Συρίσκε;

270

< ΣΥΡΙΣΚΟΣ >

< ἔγωγε. >

ΔΑΟΣ

ὅλην τὴν ἡμέραν
κατέτριψε. λιπαροῦντι καὶ πείθοντί με
ὑπεσχόμεν. ἔδωκ', ἀπῆλθεν μυρία
εὐχόμενος ἀγαθὰ· λαμβάνων μου κατεφίλει
τὰς χεῖρας. ἐπόεις ταῦτα;

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἐπόουν.

ΔΑΟΣ

ἀπηλλάγη.
μετὰ τῆς γυναικὸς περιτυχὼν μοι νῦν ἄφνω
τὰ τότε συνεκτεθέντα τούτῳ – μικρὰ δὲ
ἦν ταῦτα καὶ ληρὸς τις, οὐθέν – ἀξιοῖ
ἀπολαμβάνειν καὶ δεινὰ πάσχειν φήσ', ὅτι
οὐκ ἀποδίδωμι, αὐτὸς δ' ἔχειν ταῦτ' ἀξιῶ.
ἐγὼ δέ γ' αὐτόν φημι δεῖν ἔχειν χάριν
οὐ μετέλαβεν δεόμενος· εἰ μὴ πάντα δὲ
τούτῳ δίδωμι, οὐκ ἐξετασθῆναί με δεῖ.
εἰ καὶ βαδίζων εὗρεν ἄμ' ἐμοὶ ταῦτα καὶ
ἦν κοινὸς Ἑρμῆς, τὸ μὲν ἂν οὗτος ἔλαβ[εν] ἄν,
τὸ δ' ἐγώ· μόνου δ' εὐρόντος, οὐ παρῶν τότε
ἅπαντ' ἔχειν οἶει σε δεῖν, ἐμὲ δ' οὐδὲ ἓν;
τὸ πέρας· δέδωκά σοι τι τῶν ἐμῶν ἐ[γώ].
εἰ τοῦτ' ἀρεστόν ἐστὶ σοι, καὶ νῦν ἔχε·
εἰ δ' οὐκ ἀρέσκει, μετανοεῖς δ', ἀπόδος πάλιν
καὶ μηδὲν ἀδίκει μηδ' ἐλαττοῦ. πάντα δέ,
τὰ μὲν παρ' ἐκόντος, τὰ δὲ κατισχύσαντά με,
οὐ δεῖ σ' ἔχειν. εἴρηκα τόν γ' ἐμὸν λόγον.

275

280

285

290

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

εἷρηκεν;

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

οὐκ ἤκουσας; εἷρηκεν.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

καλῶς.

οὐκοῦν ἐγὼ μετὰ ταῦτα. μόνος εὖρ' οὕτοσι
 τὸ παιδίον, καὶ πάντα ταῦθ' ἄ νῦν λέγει 295
 ὀρθῶς λέγει, καὶ γέγονεν οὕτως, ὦ πάτερ.
 οὐκ ἀντιλέγω. δεόμενος, ἵκετεύων ἐγὼ
 ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τοῦτ'· ἀληθῆ γὰρ λέγει.
 ποιμὴν τις ἐξήγγειλέ μοι, πρὸς ὃν οὕτοσι
 ἐλάλησε, τῶν τούτῳ συνέργων, ἅμα τινὰ 300
 κόσμον συνευρεῖν αὐτόν· ἐπὶ τοῦτον, πάτερ,
 αὐτὸς πάρεστιν οὕτοσί. – τὸ παιδίον
 δός μοι γύναι. – τὰ δέραια καὶ γνωρίσματα
 οὗτός σ' ἀπαιτεῖ Δᾶ· ἐαυτῷ φησι γὰρ
 ταῦτ' ἐπιτεθῆναι κόσμον, οὐ σοὶ διατροφήν. 305
 καὶ γὰρ συναπαιτῶ κύριος γεγεννημένος
 τούτου· σὺ δ' ἐπόησάς με δούς. νῦν γνωστέον
 βέλτιστέ σοι ταῦτ' ἐστίν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ,
 τὰ χρυσί' ἢ ταῦθ' ὅ τι ποτ' ἐστὶ πότερα δεῖ
 κατὰ τὴν δόσιν τῆς μητρός, ἥτις ἦν ποτε, 310
 τῷ παιδίῳ τηρεῖσθ', ἕως ἂν ἐκτραφῇ,
 ἢ τὸν λελωποδυτηκὸτ' αὐτόν ταῦτ' ἔχειν,
 εἰ πρῶτος εὗρε τὰλλότρια. τί οὖν τότε,
 ὅτ' ἐλάμβανον τοῦτ', οὐκ ἀπήτουν ταῦτά σε;
 οὐπω παρ' ἐμοὶ τότε ἦν ὑπὲρ τούτου λέγειν. 315
 ἦκω δὲ καὶ νῦν οὐκ ἐμαυτοῦ σ' οὐδὲ ἐν
 ἴδιον ἀπαιτῶν. κοινὸς Ἑρμῆς; μηδὲ ἐν
 εὐρίσχ', ὅπου πρόσεστι σῶμ' ἀδικούμενον·
 οὐχ εὗρεσις τοῦτ' ἔστιν ἀλλ' ἀφαίρεσις.
 βλέψον δὲ κάκει, πάτερ· ἴσως ἔσθ' οὕτοσι 320
 ὁ παῖς ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τραφεῖς ἐν ἐργάταις
 ὑπερόψεται ταῦτ', εἰς δὲ τὴν αὐτοῦ φύσιν
 ἄξας ἐλεύθερόν τι τολμήσει πονεῖν,

θηρᾶν λέοντας, ὅπλα βαστάζειν, τρέχειν
 ἐν ἀγῶσι. τεθέασαι τραγωδούς, οἶδ' ὅτι, 325
 καὶ ταῦτα κατέχεις πάντα. Νηλέα τινὰ
 Περίαν τ' ἐκείνους εὔρε προεσβύτης ἀνὴρ
 αἰπόλος, ἔχων οἶαν ἐγὼ νῦν διφθέραν,
 ὡς δ' ἦσθετ' αὐτοὺς ὄντας αὐτοῦ κρείττονας,
 λέγει τὸ πρᾶγμ', ὡς εὔρεν, ὡς ἀνείλετο. 330
 ἔδωκε δ' αὐτοῖς πηρίδιον γνωρισμάτων,
 ἐξ οὗ μαθόντες πάντα τὰ καθ' αὐτοὺς σαφῶς
 ἐγένοντο βασιλεῖς οἱ τότε ὄντες αἰπόλοι.
 εἰ δ' ἐκλαβὼν ἐκεῖνα Δᾶος ἀπέδοτο,
 αὐτὸς ἵνα κερδάνειε δραχμὰς δώδεκα, 335
 ἀγνώτες ἂν τὸν πάντα διετέλουν χρόνον
 οἱ τηλικούτοι καὶ τοιοῦτοι τῷ γένει.
 οὐ δὴ καλῶς ἔχει τὸ μὲν σῶμ' ἐκτρέφειν
 ἐμὲ τοῦτο, τὴν [δὲ] τοῦδε τῆς σωτηρίας
 ἐλπίδα λαβόντα Δᾶον ἀφανίσαι, πάτερ. 340
 γαμῶν ἀδελφήν τις διὰ γνωρίσματα
 ἐπέσχε, μητέρ' ἐντυχὼν ἐρρύσατο,
 ἔσωσ' ἀδελφόν. ὄντ' ἐπισφαλῇ φύσει
 τὸν βίον ἀπάντων τῇ προνοίᾳ δεῖ, πάτερ,
 τηρεῖν, πρὸ πολλοῦ ταῦθ' ὀρῶντ' ἐξ ὧν ἔνι. 345
 ἀλλ' "ἀπόδος, εἰ μὴ" φησ' "ἀρέσκει." τοῦτο γὰρ
 ἰσχυρὸν οἶεταί τι πρὸς τὸ πρᾶγμ' ἔχειν.
 οὐκ ἔστι δίκαιον· εἴ τι τῶν τούτου σε δεῖ
 ἀποδιδόναι, καὶ τοῦτο πρὸς ζητεῖς λαβεῖν,
 ἵν' ἀσφαλέστερον πονηρεύσῃ πάλιν, 350
 εἰ νῦν τι τῶν τούτου σέσωκεν ἡ Τύχη;
 εἴρηκα. κρῖνον ὅ τι δίκαιον νενόμικας.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἀλλ' εὐκριτ' ἐστί· πάντα τὰ συνεκκείμενα
 τοῦ παιδίου 'στί. τοῦτο γινώσκω.

ΔΑΟΣ

καλῶς·
 τὸ παιδίον δέ; 355

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

οὐ γνῶσομ' εἶναι μὰ Δία σοῦ
τοῦ νῦν ἀδικοῦντος, τοῦ βοηθοῦντος δὲ καὶ
ἐπεξιόντος τὰδικεῖν μέλλοντί σοι.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

πόλλ' ἀγαθὰ σοι γένοιτο.

ΔΑΟΣ

δεινὴ γ' ἢ [κρίσις
νῆ τὸν Δία τὸν Σωτήρ· ἅπανθ' εὐρῶν [ἐγὼ
ἅπαντα περιέσπασμ'. ὁ δ' οὐχ εὐρῶν ἔχει.
οὐκοῦν ἀποδιδῶ;

360

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

φημί.

ΔΑΟΣ

δεινὴ γ' ἢ κρίσις,
ἢ μηθὲν ἀγαθὸν μοι γένοιτο.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

φέρει τ[αχύ.

ΔΑΟΣ

ὦ Ἡράκλεις, ἅ πέπονθα.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

τὴν πῆραν χάλα
καὶ δεῖξον· ἐν ταύτῃ περιφέρεις γάρ. βραχὺ
πρόσμεινον, ἱκετεύω σ', ἵν' ἀποδῶ.

365

ΔΑΟΣ

τί γὰρ ἐγὼ
ἐπέτρεψα τούτῳ;

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

δός ποτ', ἐργαστήριον.

<ΔΑΟΣ>

αἰσχρὰ γ' ἅ πέπονθα.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

πάντ' ἔχεις;

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

οἴμαί γε δῆ,
εἰ μὴ τι καταπέπωκε τὴν δίκην ἐμοῦ
λέγοντος, ὥς ἠλίσκετο.

ΔΑΟΣ

οὐκ ἂν ῥόμην.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἀλλ' εὐτύχει, βέλτιστε. τοιούτους ἔδει
θᾶπτον δικάζειν πάντας. 370

ΔΑΟΣ

[ἀδί]κ[ου πράγμ]ατος.
ὦ Ἡράκλεις, οὐ γέγονε δεινότερα κρίσις.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

πονηρὸς ἦσθας.

<ΔΑΟΣ>

ὦ πόνηρ', [ὅπως σὺ] νῦν
τούτῳ φυλάξεις αὐτ[α]]ς
εὖ ἴσθι, τηρήσω σε πάντα τὸν χρόνον. 375

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

οἴμωζε καὶ βάδιζε. σὺ δὲ ταυτί, γύναι,
λαβοῦσα πρὸς τὸν τρόφιμον ἐνθάδ' εἰσφερε
Χαιρέστρατον. νῦν γὰρ μενοῦμεν ἐνθάδε,
εἰς αὔριον δ' ἐπ' ἔργον ἐξορμήσομεν
τὴν ἀποφορὰν ἀποδόντες. ἀλλὰ ταῦτά μοι 380
πρῶτ' ἀπαρίθμησαι καθ' ἓν. ἔχεις κοιτίδα τινά;
βάλλ' εἰς τὸ προκόλπιον.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

μάγειρον βραδύτερον
οὐδεὶς ἑώρακε· τῆνικαῦτ' ἐχθρὸς πάλαι
ἔπινον.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

οὐτοσί μὲν εἶναι φαίνεται
ἀλεκτροῦν τις καὶ μάλα στριφνός· λαβέ.
τουτὶ δὲ διάλιθόν τι. πέλεκυς οὐτοσί. 385

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τί ταῦθ';

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ὑπόχρυσος δακτύλιός τις οὔτοσί,
αὐτὸς σιδηροῦς· γλύμμα ταῦρος ἢ τράγος·
οὐκ ἂν διαγνοίην· Κλεόστρατος δέ τις
ἐστὶν ὁ ποήσας, ὥς λέγει τὰ γράμματα.

390

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἐπί]δειξον.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἦν. σὺ δ' εἶ τίς;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οὗτός ἐστι.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

τίς;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ὁ δακτύλιος.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ὁ ποῖος; οὐ γὰρ μανθάνω.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τοῦ δεσπότη τοῦμοῦ Χαρισίου.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

χολᾶς.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ὄν ἀ]πώλεσεν.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

τὸν δακτύλιον θές, ἄθλιε.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τὸν ἡμ]έτερόν σοι θῶ; πόθεν δ' αὐτὸν λαβὼν
ἔχεις;]

395

[ΣΥΡΙΣΚΟΣ]

Ἄπολλον καὶ θεοί, δεινοῦ κακοῦ.

οἷον ἀ]π[ο]σῶσαι χρήματ' ἐστὶν ὀρφανοῦ
παιδός. ὁ προσελθὼν εὐθὺς ἀρπάζειν βλέπει.
τὸν δακτύλιον θές, φημί.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

προσπαίξεις ἐμοί;
τοῦ δεσπότου 'στι, νῆ τὸν Ἀπόλλω καὶ θεούς. 400

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ἀποσφαγείην πρότερον ἂν δήπουθεν ἦ
τούτῳ τι καθυφείμην. ἄραρε, δικάσομαι
ἅπασι καθ' ἓνα. παιδίου 'στιν, οὐκ ἐμά. –
στρεπτόν τι τουτί· λαβὲ σύ. πορφυρᾶ πτέρυξ.
εἴσω δὲ πάραγε. – σὺ δὲ τί μοι λέγεις; 405

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἐγώ;
Χαρισίου 'στιν οὐτοσί· τοῦτόν ποτε
μεθύω[ν ἀπώλ]ες', ὥς ἔφη.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

Χαιρεστράτου
εἴμ' οἰκέτης. ἦ σῶζε τοῦτον ἀσφαλῶς,
ἦ μοι δ[ός, ἴν' ἐγ]ώ [σοι] παρέχω σῶν.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

βούλομαι
αὐτὸς [φυλάττειν.] 410
[ΣΥΡΙΣΚΟΣ]

οὐδὲ ἔν μοι διαφέρει·
εἰς ταὐτὸ γὰρ παράγομεν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ,
δεῦρ' ἀμφότεροι.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

νυνὶ μὲν οὖν συνάγουσι καὶ
οὐκ ἔστιν εὐκαιρον τὸ μηνύειν ἴσως
αὐτῷ περὶ τούτων, αὖριον δέ.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

καταμενῶ,
αὖριον ὅτῳ βούλεσθ' ἐπιτρέπειν ἐνὶ λόγῳ 415
ἔτοιμος. οὐδὲ νῦν κακῶς ἀπήλλαχα.
πάντων δ' ἀμελήσανθ', ὥς ἔοικε, δεῖ δίκας
μελετᾶν· διὰ τουτί πάντα νυνὶ σφύζεται.

ΧΟΡΟΥ

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τὸν δακτύλιον ὥρμηκα πλεῖν ἢ πεντάκις
 τῷ δεσπότη δεῖξαι προσελθὼν, καὶ σφόδρα 420
 ὦν ἐγγὺς ἤδη καὶ πρὸς αὐτῷ παντελῶς
 ἀναδύομαι. καὶ τῶν πρότερόν μοι μεταμέλει
 μηνυμάτων· λέγει γὰρ ἐπιεικῶς πυκνά
 “ὥς τὸν φράσαντα ταῦτά μοι κακὸν κακῶς
 ὁ Ζεὺς ἀπολέσαι.” μὴ με δὴ διαλλαγεῖς 425
 πρὸς τὴν γυναῖκα τὸν φράσαντα ταῦτα καὶ
 συνειδὸτ' ἀφανίσῃ λαβῶν. καλῶς [ποῶν
 ἕτερόν τι πρὸς τούτοις κυκᾶν [ἀπεσχόμην.
 κἀνταῦθα κακὸν ἔνεστιν ἐπιεικῶς [μέγα.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἐᾶτέ μ' ἵκετεύω σε καὶ μὴ μοι κακὰ 430
 παρέχετ'. ἐμαυτήν, ὥς ἔοικεν, ἀθλία
 λέληθα χλευάζουσ'· ἐρᾷσθ[αι προσεδόκων,
 θεῖον δὲ μισεῖ μῖσος ἄνθρωπός με τι.
 οὐκέτι μ' ἐᾷ γὰρ οὐδὲ κατακεῖσθαι, τάλαν,
 παρ' αὐτόν, ἀλλὰ χωρίς. 435

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἄλλ' ἀποδῶ πάλιν
 παρ' οὗ παρέλαβον ἀρτίως; ἄτοπον.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τάλας
 οὗτος. τί τοσοῦτον ἀργύριον ἀπολλύει;
 ἐπεὶ τό γ' ἐπὶ τούτῳ τὸ τῆς θεοῦ φέρειν
 κανοῦν ἔμοιγ' οἷόν τε νῦν ἐστ', ὦ τάλαν·
 ἀγνή γάμων γάρ, φασίν, ἡμ[έ]ρα[ν τριτ]ην 440
 ἤδη κάθημαι.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πῶς ἂν οὖν, πρὸς τῶν θεῶν,
 πῶς ἂν, ἵκετεύω –

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ποῦ 'στ[ιν, ὃν ζη]τῶν ἐγὼ

περιέρχομ' ἔνδον; οὗτος [ἀπόδος], ὦγαθέ,
τὸν δακτύλιον, ἢ δεῖξον ᾧ μέλλεις ποτέ.
κρινώμεθ'· ἐλθεῖν δεῖ μέ ποι. 445

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τοιουτονί

ἐστὶν τὸ πρᾶγμ', ἄνθρωπε· τοῦ μὲν δεσπότου
ἔστ', οἶδ' ἀκριβῶς, οὕτοσί Χαρισίου,
ὀκνῶ δὲ δεῖξαι· πατέρα γὰρ τοῦ παιδίου
αὐτὸν ποῶ σχεδόν τι τοῦτον προσφέρων
μεθ' οὗ συνεξέκειτο. 450

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

πῶς;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἀβέλτερε,

Ταυροπολίοις ἀπώλεσεν τοῦτόν ποτε
παννυχίδος οὔσης καὶ γυναικῶν. κατὰ λόγον
ἐστὶν βιασμὸν τοῦτον εἶναι παρθένου·
ἢ δ' ἔτεκε τοῦτο κάξέθηκε δηλαδή.
εἰ μὲν τις οὖν εὐρῶν ἐκείνην προσφέρει 455
τοῦτον, σαφὲς ἂν τι δεικνύοι τεκμήριον·
νυνὶ δ' ὑπόνοιαν καὶ ταραχὴν ἔχει.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

σκόπει

αὐτὸς περὶ τούτων. εἰ δ' ἀνασεῖεις, ἀπολαβεῖν
τὸν δακτύλιόν με βουλόμενος δοῦναί τε σοι
μικρόν τι, ληρεῖς. οὐκ ἔνεστιν οὐδὲ εἷς 460
παρ' ἐμοὶ μερισμός.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οὐδὲ δέομαι.

ΣΥΡΙΣΚΟΣ

ταῦτα δή.

ἤξω διαδραμῶν—εἰς πόλιν γὰρ ἔρχομαι
νυνί—περὶ τούτων εἰσόμενος τί δεῖ ποεῖν.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τὸ παιδάριον, ὃ νῦν τιθηνεῖθ' ἢ γυνή,

Ὀνήσιμ', ἔνδον, οὗτος εὗρεν ἀνθρακεύς; 465

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ναί,] φησίν.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ὥς κομψόν, τάλαν.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

καὶ τουτονὶ

τὸν δακτύλιον ἐπόντα τοῦμοῦ δεσπότη.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

αἶ, δύσμορ'· εἴτ' εἰ τρόφιμος ὄντως ἐστὶ σου,
τρεφόμενον ὄψει τοῦτον ἐν δούλου μέρει,
κούκ ἂν δικαίως ἀποθάνοις; 470

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ὅπερ λέγω,

τὴν μητέρ' οὐδεὶς οἶδεν.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἀπέβαλεν δέ, φῆς,

Ταυροπολίοις αὐτόν;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

παροινῶν γ', ὥς ἐμοὶ

τὸ παιδάριον εἶφ' ἀκόλουθος.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

δηλαδὴ

εἰς τὰς γυναῖκας παννυχιζούσας μόνας
ἐνέ[πεσε· κᾶμο]ῦ γὰρ παρούσης ἐγένετο
τοιούτον ἕτερον. 475

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

σοῦ παρούσης;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

πέρυσι, ναί,

Ταυροπολίοις· παισὶν γὰρ ἔψαλλον κόραις,
αὕτη θ' [όμοῦ συ]νέπαιζεν. οὐδ' ἐγὼ τότε,
οὐπω γάρ, ἄνδρ' ἤδειν τί ἐστι.

<ΟΝΗΣΙΜΟΣ>

καὶ μάλα.

<ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ>

μὰ τὴν Ἀφροδίτην.

480

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τὴν δὲ παῖδ' <α' γ'> ἥτις ἦν

οἶσθας;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

πυθοίμην ἄν· παρ' αἷς γὰρ ἦν ἐγὼ

γυναιξί, τούτων ἦν φίλη.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πατρὸς τίνος

ἤκουσας;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐδὲν οἶδα· πλὴν ἰδοῦσά γε

γνοίην ἂν αὐτήν. εὐπρεπὴς τις, ὦ θεοί·

καὶ πλουσίαν ἐφασάν τιν'.

485

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

αὕτη 'στὶν τυχόν.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκ οἶδ'· ἐπλανήθη γὰρ μεθ' ἡμῶν οὔσ' ἐκεῖ,

εἴτ' ἐξαπίνης κλάουσα προστρέχει μόνη,

τίλλουσ' ἑαυτῆς τὰς τρίχας, καλὸν πάνυ

καὶ λεπτόν, ὦ θεοί, ταραντῖνον σφόδρα

ἀπολωλεκυῖ· ὅλον γὰρ ἐγεγόνει ῥάκος.

490

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

καὶ τοῦτον εἶχεν;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

εἶχ' ἴσως, ἀλλ' οὐκ ἐμοὶ

ἔδειξεν· οὐ γὰρ ψεύσομαι.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τί χρὴ ποεῖν

ἐμὲ νῦν;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ὄρα σὺ τοῦτ'· ἐὰν δὲ νοῦν ἔχῃς
ἐμοὶ τε πείθῃ, τοῦτο πρὸς τὸν δεσπότην
φανερόν ποήσεις· εἰ γάρ ἐστ' ἐλευθέρας
παιδός, τί τοῦτον λανθάνειν δεῖ τὸ γεγονός;

495

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πρότερον ἐκείνην ἥτις ἐστίν, Ἀβρότονον,
εὕρωμεν. ἐπὶ τούτῳ δ' ἐμοὶ νῦν συγγενοῦ.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκ ἂν δυναίμην, τὸν ἀδικοῦντα πρὶν [σαφῶς
τίς ἐστὶν εἰδέναι. φοβοῦμαι τοῦτ' ἐγώ,
μάτην τι μηνύειν πρὸς ἐκείνας ἃς λέγω.
τίς οἶδεν εἰ καὶ τοῦτον ἐνέχυρον λαβὼν
τότε τις παρ' αὐτοῦ τῶν παρόντων ἀπέβαλεν
ἕτερος; κυβεύων τυχὸν ἴσως εἰς συμβολὰς
ὑπόθημ' ἔδωκε, ἢ συντιθέμενος περὶ τινος
περιείχετ', εἴτ' ἔδωκεν· ἕτερα μυρία
ἐν τοῖς πότοις τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ.
πρὶν εἰδέναι δὲ τὸν ἀδικοῦντ' οὐ βούλομαι
ζητεῖν ἐκείνην οὐδὲ μηνύειν ἐγώ
τοιοῦτον οὐδέν.

500

505

510

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οὐ κακῶς μέντοι λέγεις.
τί οὖν ποίησις;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

θέασ', Ὀνήσιμε,
ἂν συναρέσῃ σοι τοῦμὸν ἐνθύμημ' ἄρα.
ἐμὸν ποήσομαι τὸ πρᾶγμα τοῦτ' ἐγώ,
τὸν δακτύλιον λαβοῦσά τ' εἴσω τουτονὶ
εἴσειμι πρὸς ἐκείνον.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

λέγ' ὁ λέγεις· ἄρτι γὰρ
νοῶ.

515

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

κατιδὼν μ' ἔχουσιν ἀνακρινεῖ πόθεν

εἴληφα. φήσω “Ταυροπολίοις παρθένος
ἔτ' οὔσα”, τὰ τ' ἐκείνη γενόμενα πάντ' ἐμὰ
ποουμένη· τὰ πλεῖστα δ' αὐτῶν οἶδ' ἐγώ.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἄριστά γ' ἀνθρώπων.

520

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἐὰν οἰκεῖον ἦ
αὐτῷ τὸ πρᾶγμα δ' >, εὐθύς ἤξει φερόμενος
ἐπὶ τὸν ἔλεγχον καὶ μεθύων γε νῦν ἐρεῖ
πρότερος ἅπαντα καὶ προπετῶς· ἂ δ' ἂν λέγῃ
προσομολογήσω τοῦ διαμαρτεῖν μηδὲ ἐν
προτέρᾳ λέγουσα.

525

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ὑπέρευγε νῆ τὸν Ἥλιον.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τὰ κοινὰ ταυτὶ δ' ἀκκιοῦμαι τῷ λόγῳ
τοῦ μὴ διαμαρτεῖν· “ὥς ἀναιδὴς ἦσθα καὶ
ἰταμός τις”.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

εὖγε.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

“κατέβαλες δέ μ' ὥς σφόδρα·
ἱμάτια δ' οἱ ἀπώλεσ' ἢ τάλαιν' ἐγώ”
φήσω. πρὸ τούτου δ' ἔνδον αὐτὸ βούλομαι
λαβοῦσα κλαῦσαι καὶ φιλῆσαι καὶ πόθεν
ἔλαβεν ἐρωτᾶν τὴν ἔχουσαν.

530

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

Ἡράκλεις.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τὸ πέρας δὲ πάντων, “παιδίον τοίνυν” ἐρῶ
“ἔστ' ἢ γεγονός σοι”, καὶ τὸ νῦν εὕρημένον
δείξω.

535

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πανούργως καὶ κακοήθως, Ἀβρότονον.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἂν δ' ἐξετασθῇ ταῦτα καὶ φανῇ πατήρ
ὢν οὗτος αὐτοῦ, τὴν κόρην ζητήσομεν
κατὰ σχολήν.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἐκεῖνο δ' οὐ λέγεις, ὅτι
ἐλευθέρα γίνῃ σύ· τοῦ γὰρ παιδίου
μητέρα σε νομίσας λύσετ' εὐθύς δηλαδὴ.

540

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκ οἶδα· βουλοίμην δ' ἂν.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οὐ γὰρ οἶσθα σύ;
ἀλλ' [ἦ] χάρις τις, Ἀβρότονον, τούτων ἐμοί;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

νὴ τῷ θεῷ, πάντων γ' ἐμαυτῇ σ' αἴτιον
ἡγήσομαι τούτων.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἐὰν δὲ μηκέτι
ζητῆς ἐκείνην ἐξεπίτηδες, ἀλλ' ἐᾶς
παρακρουσαμένη με, πῶς τὸ τοιοῦθ' ἔξει;

545

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τάλαν,
τίνος ἔνεκεν; παίδων ἐπιθυμεῖν σοι δοκῶ;
ἐλευθέρα μόνον γενοίμην, ὦ θεοί.
τοῦτον λάβοιμι μισθὸν ἐκ τούτων.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

λάβοις.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκοῦν συναρέσκει σοι;

550

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

συναρέσκει διαφόρως·
ἂν γὰρ κακοηθεύσῃ, μαχοῦμαί σοι τότε·
δυνήσομαι γάρ. ἐν δὲ τῷ παρόντι νῦν
ἴδωμεν εἰ τοῦτ' ἐστίν.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκοῦν συνδοκεῖ;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

μάλιστα.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

τὸν δακτύλιον ἀποδίδου ταχύ.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

λάμβανε.

555

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

φίλη Πειθοῖ, παροῦσα σύμμαχος
πόει κατορθοῦν τοὺς λόγους οὓς ἂν λέγω.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τοπαστικὸν τὸ γύναιον. ὥς ἦσθηθ' ὅτι
κατὰ τὸν ἔρωτ' οὐκ ἔστ' ἐλευθερίας τυχεῖν
ἄλλως δ' ἀλύει, τὴν ἑτέραν πορεύεται
ὁδόν. ἀλλ' ἐγὼ τὸν πάντα δουλεύσω χρόνον,
λέμφος, ἀπόπληκτος, οὐδαμῶς προνοητικὸς
τὰ τοιαῦτα. παρὰ ταύτης δ' ἴσως τι λήψομαι,
ἂν ἐπιτύχη· καὶ γὰρ δίκαιον. ὥς κενὰ
καὶ διαλογίζομ' ὁ κακοδαίμων, προσδοκῶν
χάριν κομιεῖσθαι παρὰ γυναικός· μὴ μόνον
κακὸν τι προσλάβοιμι. νῦν ἐπισφαλῇ
τὰ πράγματ' ἐστὶ τὰ περὶ τὴν κεκτημένην·
ταχέως ἐὰν γὰρ εὗρεθῇ πατρὸς κόρη
ἐλευθέρου μήτηρ τε τοῦ νῦν παιδίου
γεγονυῖ, ἐκείνην λήψεται ταύτην[δ' ἀφείς
ἐπε]ύξε[ται τὸν ἔνδο]ν ἀπολείπειν ὄ[χλον.
καὶ νῦν χαριέντως ἐκνευκέναι δοκῶ
τῷ μὴ δι' ἐμοῦ ταυτὶ κυκᾶσθαι. χαιρέτω
τὸ πολλὰ πράττειν· ἂν δέ τις λάβῃ μέ τι
περιεργασάμενον ἢ λαλήσαντ' ἐκτεμεῖν
δίδωμ' ἐμαυτοῦ τοὺς ὁδόντας· – οὐτοσί
τίς ἐσθ' ὁ προσιών; Σμικρίνης ἀναστρέφει
ἐξ ἄστεως πάλιν ταρακτικῶς ἔχων
αὗτις· πέπυσται τὰς ἀλ[ηθείας ἴσ]ως

560

565

570

575

παρά τινος οὔτος. ἐκπ[οδὼν δὲ β]ούλομαι 580
ποιεῖν ἐ[μαυτόν]λα.εἰν·
προ[]ν με δεῖ.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

εξη[
ἄσωτ[
ὅλη γὰρ 585
εὐθὺς[]δη
σαφῶς[
πίνειν[]ων
τοῦνομ[]ψαλτρίας

ζῆν αὐτὸ[ν]ης ἔφη 590
πλέον ἤμ[ερών
αὐτὸν διαλλ[]ενον.
οἴμοι τάλ[ας]η
κοινωνὸ[]λη

προσῆλθ[]εγω 595
ὅτε τήν[]υ τοῦτο γε
πυνθαν[πμενο]τησέ με
φιλο[τ]ῷ τρόπῳ
ἐναντ[ι]τα τήν ἀπλοῦν

[]καὶ ψάλτριαν 600
[]κύβοι τυχόν
[]λὰ χαιρέτω.

[?ΚΑΡΙΩΝ]

[]πολλῶν ἐγὼ
[]ων ἐκτησάμην
... 605
[]η μοι μόνη
...
...
οὐδεὶς σ[.] ἕτερος ὑμῖν.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ποικίλον
ἄριστον ἀρι[σ]τῶσ[ι]ν. 610

ΚΑΡΙΩΝ

ὦ τρισάθλιος

ἐγὼ κατὰ πολλά. νῦν μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὅπως
 δι[ια]σκεδάν[νυντ'] ἐκτός· ἀλλ' ἐὰν πάλιν
 π[] μαγείρου [τι]ς τύχη
 [] β]αλεῖτ' ἐς μακαρίαν.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

[] ις τινος 615
 (*v uersuum paucae litterae supersunt*)

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

Χα[] ψαλ]τρίας 621

ΚΑΡΙΩΝ

νῦ[ν]ωσι καὶ
 με[]

[ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]

[] ἄρα γε

[?ΚΑΡΙΩΝ]

[] ἐ]χουσι δὴ

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

σ[] 625
 [?ΚΑΡΙΩΝ]

[] πέ]μπειν ἵνα
 [] τὰ χρήματα
 αἰ[] ν ἡλίκη
 εἰ[] λομαι
 εἶν[αι]δέσποιν' οἰκίας.
 ὦ Ἡρ[άκλεις] Σιμίας 630
 ἀπίωμ[εν]

[?ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ]

[] νῆ τὸν Ἥλιον
 μικροῦ γ[] ταύτην ἐγώ.
 πρώην αῖ[] τὰς ὀφρῦς
 ἐπάνωθ[εν]
 ἔγωγ' ἀπολ[οίμην] 635

ὀκνηρο[
 ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ
 ἔπειτα δ[
 θυγατέρα [
 τέτοκε κ[
 λαβόντ' α[640
 παρακαλ[ες
 διακονε[
 [ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]
 Χαρο[
 τὸ φ[
 ὑμῶν ἑταῖρος οὗτος οὐδ' ἡσχύνετο 645
 παιδάριον ἐκ πόρνης [
 (*uersuum v reliquiae minimae*)
 ο]ν βίου
 το]ν δυστυχοῦς:
]ν δυστυχή:
 ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ
 τοῦτο[]ν, ἀλλ' ἴσως ἐγὼ 655
 πολυπραγμ[ονῶ πλεί]ω τε πράττω τῶν ἐμῶν,
 κατὰ λόγον ἐξὸν [ἀπιέν]αι τὴν θυγατέρα
 λαβόντα. τοῦτο μὲν ποιήσω καὶ σχεδὸν
 δεδογμένον μ[οι τυγχ]άνει. μαρτύρομαι
 ὑμᾶς δ' ὅμο[660
 μεθ' ὧν ζ[
 θυγατέρα [
 ἀνάξι· ὕ[
 [?ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ]
 μηδες[
 καιπε[665
 (*desunt uersus fere xiv*)
 [ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]
 μισεῖ τὸν ἡδὺν λεγόμενον τοῦτον βίον· 680
 ἔπινε μετὰ τοῦ δεινός, εἶχεν ἐσπέρας
 []εν δ' αὖριον[ν . . .] δεῖν' ἔχει

(*uersuum vii reliquiae minimae*)

ἡμῖν κεικῆδ[ευκ.. 690

ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ

[ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]

ὑψηλὸς ὢν τις [οὔτος] οὐκ οἰμώζεται·
καταφθαρεῖς τ' ἐν ματρυλείῳ τὸν βίον
μετὰ τῆς καλῆς γυναικὸς ἦν ἐπεισάγει
βιώσεθ', ἡμᾶς δ['] οὐ]δὲ γινώσκειν δοκῶν
[εἰ]σάξει λαβῶν 695
[] δηλαδὴ
[] ἐμοὶ δοκεῖ
[]ιν
[]ἐστί μοι

(*desunt uersus fere xiv, inter quos scribas*)

[ΧΟΡΟΥ]

ΜΕΡΟΣ Δ'

[ΠΑΜΦΙΛΗ]

ἀλλ' εἴ με σῶζων τοῦτο μὴ πείσαις ἐμέ, 714
οὐκέτι πατήρ κρῖνοι' ἂν ἀλλὰ δεσπότης. 715

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

λόγου δὲ δεῖται ταῦτα καὶ συμπίσεως;
οὐκ ἐπ[ιτ]ό[λαιον; α]ὐ[τό, Π]αμφίλη, βοᾷ
φωνήν ἀφιέν· εἰ δὲ καμὲ δεῖ λέγειν,
ἔτοιμός εἰμι, τρία δέ σοι προθήσομαι.
οὔτ' ἂν ἔτι σωθείη ποθ' οὔτος οὔτε σύ. 720
[. . . .]ν ἄμε[λ]ῶς ἡδέως, [σὺ] δ['] οὐ] σφόδρα
[]κουσ' ἐαθείης ἔτ' ἂν
[δια]κονῶ τούτων τι[
[]γ' ἔχουσ' ἅπαν[

(*desunt uersus fere xxiv*)

τὴν πολυτέλειαν. Θεσμοφόρια δις τίθει,
Σκίρα δις· τὸν ὀλεθρον τοῦ βίου καταμάνθανε. 750
οὐκὼν ἀπόλωλεν οὔτος ὁμολογουμένως;
σκόπει τὸ σὸν δῆ· φησὶ δεῖν εἰς Πειραιᾶ

αὐτὸν βαδίσαι· καθεδεῖτ' ἐκεῖσ' ἐλθ[ών·
του[τ . . .] ὀδυνήσῃ, περιμενεῖς πανν[
ἄδει[πν]ος· ὁ δὲ πίνει με[τ' ἐκε]ίνης δη[λαδὴ
[. . .]· ευ[.]ς ἐξῆλθε[
[.]κ[. .]ρενο[.] παντ[
[.]σοι βούλο[μ
(desunt uersus fere xciv)

755

fr. 7 (566 K)

[?ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ]

χαλεπόν, Παμφίλη,
ἐλευθέρα γυναικὶ πρὸς πόρνην μάχη
πλείονα κακουργεῖ, πλείον' οἶδ' , αἰσχύνεται
οὐδέν, κολακεύει μάλλον
.....

[ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

ἔξειμ' ἔχουσα· κλαυμυρίζεται, τάλαν,
πάλαι γάρ· οὐκ οἶδ' ὅ τι κακὸν πέπονθέ μοι.

ΠΑΜΦΙΛΗ

τίς ἂν θεῶν τάλαιναν ἐλεήσειέ με;

855

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ὦ φίλτατον [τέκνον, πότ'] ὄψει μητέρα;
καί[]

ΠΑΜΦΙΛΗ

πορεύσομαι.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

μικρόν, γύναι, πρόσμεινον.

ΠΑΜΦΙΛΗ

ἐμὲ καλεῖς;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ἐγώ.

ἐναν]τίον [βλέ]πε.

[ΠΑΜΦΙΛΗ]

[ῆ μ]ε γινώσκεις, γύναι;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

αὐτὴ 'στὶν [ῆν] ἐό[ρ]ακα· χαῖρε, φιλάττη. 860

ΠΑΜΦΙΛΗ

τί[ς δ' εἶ] σύ;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

χεῖρα δεῦρό μοι τὴν σὴν δίδου.

λέγε μοι, γλυκεῖα, πέρυσιν ἢ[λθες ἐπὶ θέαν
τοῖς Ταυροπολίοις εἰ]

[ΠΑΜΦΙΛΗ]

γύναι, πόθεν ἔχεις, εἰπέ μοι, τὸ παιδίον
λαβοῦσα; 865

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

ὄρᾱς τι, φιλάττη, σοι γνῶριμον
ᾧ] τοῦτ' ἔχει; μηδέν με δείσης, ᾧ γύναι.

ΠΑΜΦΙΛΗ

οὐκ ἔτεκες αὐτὴ τοῦτο;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

προσεποιησάμην,
οὐχ ἵν' ἀδικήσω τὴν τεκοῦσαν, ἀλλ' ἵνα
κατὰ σχολὴν εὕροιμι. νῦν δ' εὕρηκα· σὲ
ὄρῳ γάρ, ἦν καὶ τότε. 870

ΠΑΜΦΙΛΗ

τίνος δ' ἐστὶν πατρός;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

Χαρσίου.

ΠΑΜΦΙΛΗ

τοῦτ' οἶσθ' ἀκριβῶς, φιλάττη;

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

εὖ οἶδ' ἔ[γω γ'· ἀλλ'] οὐ σε τὴν νύμφην ὄρῳ
τὴν ἔνδον οὔσαν;

ΠΑΜΦΙΛΗ

ναιχί.

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

μακαρία γύναι,
θεῶν τις ὑμᾶς ἠλέησε. τὴν θύραν
τῶν γειτόνων τις ἐψόφηκεν ἐξιῶν. 875
εἴσω λαβοῦσά μ' ὥς σεαυτὴν εἴσαγε,
ἵνα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα μου πύθη σαφῶς.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ὑπομαίνεθ' οὗτος, νῆ τὸν Απόλλω, μαίνεται·
μεμάνητ' ἀληθῶς· μαίνεται νῆ τοὺς θεούς.
τὸν δεσπότην λέγω Χαρίσιον. χολή 880
μέλαινα προσπέπτωκεν ἢ τοιοῦτό [τι.
τί γὰρ ἂν τις εἰκάσειεν ἄλλο γεγονέναι;
πρὸς ταῖς θύραις γὰρ ἔνδον ἀρτί[ως πολὺν
χρόνον διακύπτων ἐνδ[ιέτριψ'
ὁ πατήρ δὲ τῆς νύμφης τι περὶ [τοῦ πράγματος 885
ἐλάλει πρὸς ἐκείνην, ὥς ἔοιχ', ὁ δ' οἶα μὲν
ἤλλαττε χρώματ', ἄνδρες, οὐδ' εἰπεῖν καλόν.
“ὦ γλυκυτάτη” δὲ “τῶν λόγων οἶους λέγεις”
ἀνέκραγε, τὴν κεφαλὴν τ' ἀνεπάταξε σφόδρα
αὐτοῦ. πάλιν δὲ διαλιπών, “οἶαν λαβὼν 890
γυναῖχ' ὁ μέλεος ἠτύχηκα.” τὸ δὲ πέρας,
ὥς πάντα διακούσας ἀπῆλθ' εἴσω ποτέ,
βρυχηθὺς ἔνδον, τιλμός, ἔκστασις συχνή.
“ἐγὼ” γὰρ “ἀλιτήριος” πυκνὸν πάνυ
ἔλεγεν “τοιοῦτον ἔργον ἐξεργασμένος 895
αὐτὸς γεγονώς τε παιδίου νόθου πατήρ
οὐκ ἔσχον οὐδ' ἔδωκα συγγνώμης μέρος
οὐθὲν ἀτυχούσῃ ταῦτ' ἐκείνη, βάρβαρος
ἀνηλεής τε.” λοιδορεῖτ' ἐρρωμένως
αὐτῷ βλέπει θ' ὕφαιμον ἠρεθισμένος. 900
πέφρικ' ἐγὼ μὲν, αὐὸς εἰμι τῷ δέει.
οὕτως ἔχων γὰρ αὐτὸν ἂν ἴδῃ μέ που
τὸν διαβαλόντα, τυχὸν ἀποκτείνειεν ἄν.
διόπερ ὑπεκδέδουκα δεῦρ' ἔξω λάθραι.
καὶ ποῖ τράπωμαί γ'; εἰς τί βουλῆς; οἴχομαι. 905
ἀπόλωλα· τὴν θύραν πέπληχεν ἐξιῶν·

Ζεῦ σῶτερ, εἴπερ ἐστὶ δυνατόν, σῶζέ με.

ΧΑΡΙΣΙΟΣ

ἐγὼ τις ἀναμάρτητος, εἰς δόξαν βλέπων
καὶ τὸ καλὸν ὃ τι πότε' ἐστὶ καὶ ταῖσχροὺν σκοπῶν,
ἀκέραιος, ἀνεπίπληκτος αὐτὸς τῷ βίῳ— 910
εὖ μοι κέχρηται καὶ προσηκόντως πάνυ
τὸ δαιμόνιον—ἐνταῦθ' ἔδειξ' ἄνθρωπος ὢν.
“ὦ τρισκακόδαιμον, μεγάλα φυσᾶς καὶ λαλεῖς,
ἀκούσιον γυναικὸς ἀτύχημ' οὐ φέρεις,
αὐτὸν δὲ δεῖξω σ' εἰς ὅμοι' ἐπταικότα, 915
καὶ χρήσεται αὐτῇ σοι τότε' ἡπίως, σὺ δὲ
ταύτην ἀτιμάζεις· ἐπιδειχθήσεται θ' ἅμα
ἀτυχῆς γεγονῶς καὶ σκαιὸς ἀγνώμων τ' ἀνὴρ.”
ὅμοιά γ' εἶπεν οἷς σὺ διενόου τότε
πρὸς τὸν πατέρα, κοινωνὸς ἦκειν τοῦ βίου 920
[κ]οὺ δεῖν τὰτύχημ' αὐτὴν φυγεῖν
τὸ συμβεβηκός. σὺ δὲ τις ὑψηλὸς σφόδρα
[]ν
[]βάρβαρος
[]ν ταύτῃ σοφῶς 925
[]ε μέτεισι διὰ τέλους
[]ονων τις· ὁ δὲ πατήρ
[]έστατ' αὐτῇ χρήσεται. τί δέ μοι πατρός;
ἐρ]ῶ διαρρήδην “ἐμοὶ σὺ, Σμικρῖνη,
μὴ πάρεχε πράγματ'· οὐκ ἀπολείπει μ' ἡ γυνή. 930
τί συνταράττεις καὶ βιάζει Παμφίλῃν;
τ]ί σ' αὖ βλέπω 'γώ;”

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

πάνυ κακῶς ἔχω σφόδρα,
οἶμοι τάλας. καὶ σοῦ δέομαι τούτοις, [γύναι,
μὴ μ' ἐγκαταλίπῃς.

<ΧΑΡΙΣΙΟΣ>

οὗτος ἐπακροώμενος
ἔστηκας ἱερόσυλέ μου; 935

[ΟΝΗΣΙΜΟΣ]

[μ]ὰ τοὺς θεούς,
ἀλλ' ἀρτίως ἐξῆλθον.

[ΧΑΡΙΣΙΟΣ]

α[]λαθεῖν
ἔσται σε πρᾶ..μια.....ης[
πάντ' ἐπακροάσει;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἐγὼ σε λανθάνειν πον[
βροντῶντα.

940

ΧΑΡΙΣΙΟΣ

δια.ε[

[ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

ἀλλ' οὐθὲν ὀφθήσε[ι

ΧΑΡΙΣΙΟΣ

τίς εἶ σ[ύ;

[ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

ΧΑΡΙΣΙΟΣ

οὐκ εἰς[

ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ

οὐκ ἦν ἐ[μὸν

ΧΑΡΙΣΙΟΣ

οὐκ ἦν σό[ν;

945

[?ΑΒΡΟΤΟΝΟΝ]

βούλει μ' ἀπ[

[?ΧΑΡΙΣΙΟΣ]

ἀλλ' ἐξαπει[

(?) ἔμ' ἐπρ[

(?) ἔ[δ]εισ[

[ΧΑΡΙΣΙΟΣ]

τί φῆς, Ὀν[ήσιμ'], ἐξεπειράθη[τέ μου;

950

[ΟΝΗΣΙΜΟΣ]

αὖ]τη μ' [ἔπε]ισε, νῆ τὸν Ἀπόλλω [

[ΧΑΡΙΣΙΟΣ]
καὶ σύ μ]ε περισπᾶς, ἱερόσυλε;
ABPOTONON
μὴ μάχου,
γλυκύτ]ατε· τῆς γαμετῆς γυναικός ἐστί σου
τέκνον] γάρ, οὐκ ἀλλότριον.
[ΧΑΡΙΣΙΟΣ]
εἰ γὰρ ὤφελεν.
ABPOTONON
νὴ τὴν φίλην Δήμητρα. 955
ΧΑΡΙΣΙΟΣ
τίνα λόγον λέγεις;
ABPOTONON
τίνα; τὸν] ἀληθῆ.
ΧΑΡΙΣΙΟΣ
Παμφίλης τὸ παιδίον;
ἀλλ' ἦν ἐμ]όν.
ABPOTONON
καὶ σὸν γ' ὁμοίως.
ΧΑΡΙΣΙΟΣ
Παμφίλης;
Ἀβρότο]νον ἱκετεύω σε, μὴ μ' ἀναπτεροῦ
(desunt uersus fere x)
[]αι γαρ[
[ABPOTONON]
[]πῶς ἐγώ, τάλαν, 970
[]πρ]ιν πάντ' εἰδέναι
[ΧΑΡΙΣΙΟΣ]
[]ὀρθῶς λέγεις
[]ο μοι:
[]τερε
[]ὅμως 975
[]το δὴ
[]βούλομαι
[]ματα.
[ΧΟΡΟΥ]

ΜΕΡΟΣ Ε'

[?ΧΑΙΡΕΣΤΡΑΤΟΣ]

[]ειμενον
[]τα]ύτη[.] ἐπ[εὶ 980
[]ἐναντίον,
Χ[α]i[ρ]έστρ[α]τ', ἤδη τὸ μετὰ ταῦτα σκεπτέον,
ὅπως διαμενεῖς ὦν Χαρισίῳ [φίλος
οἷός ποτ' ἦσθα πιστός. οὐ γάρ ἐσ[τί] που
ἐταιρίδιον τοῦτ' οὐδὲ τὸ τυχόν[985
σπουδῇ δὲ καὶ παιδάριον ἦδ' []
ἐλεύθερος. πάξ. μὴ βλέπεις τ[]
καὶ πρῶτον αὐτὴν κατὰ μόνα[ς
τὸν φίλτατον καὶ τὸν γλυκύτατον[989

(*desunt uersus fere xiii*)

[.]στρ[] 1000
[]καλ[]
εἰ τὸ καλὸν ς[]
ὥσπερ λύκ[ο]ι
ἀπελήλυθ[]
ἀποστ[] 1005
φιλο[]
διαί[]
οὐ κρι[]
καὶ ν[]
ὅσα μ[] 1010
ην μοι []
ἔνδον πο[]
ἔοικεν: οὐ[]
]οσπε[] 1014

(*desunt uersus fere xix, tum extant uersuum xv litterae
perpaucae, deinde desunt uersus non amplius ix; his lacunis
frustula sequentia coniectura inserunt editores*)

ἐπ' αὐτὸ[ν 1018
ὄντωσ[.]β[]
ἀλλ' ἐξάπατ[]

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἀπέσωσε συ.[
ἐγὼ δὲ πρὸς[
σ.αν 1023

.....
]τωμενου: 1052
τὸ]ν Δία
]αυτοῦ τῷ σφόδρα
]ως ὁμολογῶ:
εἰ]ς ἐμὲ βλέπει
]αιε[1057

.....
σώφρονα· τοιαυτησί γὰρ οὐκ ἀπέσχετ' ἂν 1060
ἐκεῖνος, εὖ τοῦτ' οἶδ'· ἐγὼ δ' ἀφέξομαι.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἂν μὴ κατάξω τὴν κεφαλὴν σου, Σωφρόνη,
κάκιστ' ἀπολοίμην. νουθετήσεις καὶ σύ με;
προπετῶς ἀπάγω τὴν θυγατέρ', ἱερόσυλε γραῦ;
ἀλλ' ἢ περιμένω καταφαγεῖν τὴν προῖκά μου 1065
τὸν χρηστὸν αὐτῆς ἄνδρα καὶ λόγους λέγω
περὶ τῶν ἐμαυτοῦ; ταῦτα συμπείθεις με σύ;
οὐκ ὀξυλαβῆσαι κρεῖττον; οἰμῶξει μακρά,
ἂν ἔτι λαλῆς τι. κρίνομαι πρὸς Σωφρόνην;
μετάπεισον αὐτήν, ὅταν ἴδῃς. οὕτω τί μοι 1070
ἀγαθὸν γένοιτο Σωφρόνη γάρ, οἴκαδε
ἀπιῶν – τὸ τέλμ' εἶδες παριοῦς'; ἐνταῦθά σε
τὴν νύκτα βαπτίζων ὅλην ἀποκτενῶ,
κἀγὼ σε ταῦτ' ἐμοὶ φρονεῖν ἀναγκάσω
καὶ μὴ στασιάζειν. ἡ θύρα παιητέα· 1075
κεκλειμένη γάρ ἐστι. παῖδες, παιδίον·
ἀνοιξάτω τις. παῖδες, οὐχ ὑμῖν λέγω;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τίς ἐσθ' ὁ κόπτων τὴν θύραν; ὦ, Σμικρίνης
ὁ χαλεπός, ἐπὶ τὴν προῖκα καὶ τὴν θυγατέρα
ἤκων. 1080

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

ἔγωγε, τρισκατάρατε.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

καὶ μάλα

ὀρθῶς· λογιστικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ σφόδρα
φρονούντος ἢ σπουδῆ, τό θ' ἄρπασμ', Ἡράκλεις,
θαυμαστὸν οἶον.

<ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ>

πρὸς θεῶν καὶ δαιμόνων –

<ΟΝΗΣΙΜΟΣ>

οἶε τοσαύτην τοὺς θεοὺς ἄγειν σχολὴν
ὥστε τὸ κακὸν καὶ τάγαθὸν καθ' ἡμέραν
νέμειν ἐκάστω, Σμικρίνη;

1085

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

λέγεις δὲ τί;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

σαφῶς διδάξω σ'. εἰσὶν αἱ πᾶσαι πόλεις,
ὅμοιον εἰπεῖν, χίλια· τρισμύριοι
οἰκοῦσ' ἐκάστην. καθ' ἓνα τούτων οἱ θεοὶ
ἕκαστον ἐπιτρίβουσιν ἢ σφῆζουσι; πῶς;
λέγεις γὰρ ἐπίπονόν τιν' αὐτοὺς ζῆν [βίον.
οὐκ ἄρα φροντίζουσιν ἡμῶν οἱ θεοί,
φήσεις; ἐκάστω τὸν τρόπον συν[ώκισαν
φρούραρχον· οὗτος ἔνδο[ν] ἐπ[
ἐπέτριψεν, ἂν αὐτῷ κακῶς χρη[σώμεθα,
ἕτερον δ' ἔσωσεν. οὗτός ἐσθ' ἡμῖν θεὸς
ὃ τ' αἴτιος καὶ τοῦ καλῶς καὶ τοῦ κακῶς
πράττειν ἐκάστω· τοῦτον ἰλάσκου ποῶν
μηδὲν ἄτοπον μηδ' ἀμαθές, ἵνα πράττης καλῶς.

1090

1095

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

εἴθ' οὐμός, ἱερόσυλε, νῦν τρόπος ποεῖ
ἀμαθές τι;

1100

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

συντρίβει σε.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

τῆς παρορησίας.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἀλλ' ἀπαγαγεῖν παρ' ἀνδρὸς αὐτοῦ θυγατέρα
ἀγαθὸν σὺ κρίνεις, Σμικρίνη;

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

λέγει δὲ τίς
τοῦτ' ἀγαθόν; ἀλλὰ νῦν ἀναγκαῖον.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

θεᾶ;

τὸ κακὸν ἀναγκαῖον λογίζεθ' οὐτοσί. 1105
τοῦτόν τις ἄλλος, οὐχ ὁ τρόπος, ἀπολλύει;
καὶ νῦν μὲν ὁρμῶντ' ἐπὶ πονηρὸν προᾶγμά σε
ταυτόματον ἀποσέσωκε, καὶ καταλαμβάνεις
διαλλαγὰς λύσεις τ' ἐκείνων τῶν κακῶν.
αὖθις δ' ὅπως μὴ λήψομαί σε, Σμικρίνη, 1110
προπετὴ λέγω σοι· νῦν δὲ τῶν ἐγκλημάτων
ἀφείσο τούτων, τὸν δὲ θυγατρίδου λαβὼν
ἔνδον πρόσσειπε.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

θυγατρίδου, μαστιγία;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

παχύδερμος ἦσθα καὶ σύ, νοῦν ἔχειν δοκῶν.
οὕτως ἐτήρεις παῖδ' ἐπίγαμον; τοιγαροῦν 1115
τέρασιν ὅμοια πεντάμηνα παιδία
ἐκτρέφομεν.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

οὐκ οἶδ' ὅ τι λέγεις.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

ἢ γρᾶς δέ γε

οἶδ', ὡς ἐγῶμαι· τότε γὰρ οὐμὸς δεσπότης
τοῖς Ταυροπολίοις, Σωφρόνη, ταύτην λαβὼν
χορῶν ἀποσπασθεῖσαν – αἰσθάνει γε; νή, 1120
νυνὶ δ' ἀναγνωρισμὸς αὐτοῖς γέγονε καὶ
ἅπαντ' ἀγαθά.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

τί φησιν, ἱερόσυλε γράυ;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

“ἡ φύσις ἐβούλεθ', ἡ νόμων οὐδὲν μέλει·
γυνὴ δ' ἐπ' αὐτῷ τῷδ' ἔφυ.”

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

τί μῶρος εἶ;

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

τραγικὴν ἐρῶ σοι ῥῆσιν ἐξ Αὔγης ὅλην
ἂν μὴ ποτ' αἴσθῃ, Σμικρίνη.

1125

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

σύ μοι χολὴν
κινεῖς παθαινομένη· σὺ γὰρ σφόδρ' οἶσθ' ὅ τι
οὔτο]ς λέγει νῦν.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οἶδε· τ<οὔτ'> εὔ ἴσθ' ὅτι
ἡ γράυ]ς προτέρα συνῆκε.

ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ

πάνδεινον λέγεις.

ΟΝΗΣΙΜΟΣ

οὐ γέγονεν] εὐτύχημα μεῖζον οὐδὲ ἔν.

1130

<ΣΜΙΚΡΙΝΗΣ>

εἰ τοῦ]τ' ἀληθές ἐσθ' ὃ λέγεις, τὸ παιδίον

.....

PARNIČARI¹

LICA:²

KARION (Κάρων), kuvar

ONESIM (Ονήσιμος), Harisijev rob

HERESTRAT (Χαιρέστρατος), Harisijev prijatelj

SMIKRIN (Σμικρίνης), Pamfilin otac

HABROTONA (Ἀβρότονον), hetera i sviračica

SIRISKO (Συρίσκος, Σύρος?), ćumurdžija, Herestratov rob

DAVOS (Δάος), pastir

PAMFILA (Παμφίλη), Harisijeva žena

HARISIJE (Χαρίσιος)

(U nedostatku prvih 125 stihova često se navode fragmenti antičkih autora citirani iz „Parničara“. Fragmenti nisu mogli biti precizno numerisani kao stihovi, ali se najverovatnije mogu uklopiti u prazninu pre prve sačuvane scene. Prevedena su četiri fragmenta kojima se može sa manje ili više sigurnosti odrediti govornik, i čiji se smisao koliko-toliko uklapa u celinu.)

KARION

Je li, boga ti, Onesime, tvoj mladi gospodar koji je sada unajmio sviračicu Habrotonu, on se nedavno oženio, je li?

ONESIM

Bogami jeste.

.....

KARION

Onesime, moj si čovek — radoznao si kao i ja.

.....

KARION [?]

Saznati sve — pa to je nešto najslade!

.....

Goran Vidović

SMIKRIN

Od bolesnog čoveka mnogo je veća muka zdrav džabalebaroš: taj samo jede za dvojicu!

(Prva veća celina, koja potiče iz Petrogradskog rukopisa, počinje Smikrinovim govorom čiji je prvi sačuvani stih 126.)

[SMIKRIN]

126 [?. . . . taj ti pije najskuplje] vino, to je da čovek ne poveruje. Da ne pričam o pijanstvu, ali je gotovo neverovatno da može toliko da plaća vino,³ makar i pod prisilom.⁴

HERESTRAT *(za sebe)*

Eto, znao sam, ništa od ljubavisanja, sad će ovaj da uleti i da rasturi žurku... Ma, ustvari, šta me briga, nek ide opet⁵ dođavola.

SMIKRIN *(za sebe)*

Dobio čovek četiri talanta u miraz, **135** a sa ženom neće ni da živi, nego spava napolju; a podvodaču dnevno odreši dvanaest drahmi...

HERESTRAT *(za sebe)*

Dvanaest, a? Bogami, dobro je obavešten.

SMIKRIN *(nastavlja)*

... to ti je jednom čoveku dovoljno za mesečni trošak ...i još nedelju dana preko!

[HERESTRAT]

Dobra računica, nema šta: dva obola dnevno – nekad beše taman za kašiku popare, tek da ne umreš od gladi.⁶

(pojavljuje se Habrotona)

HABROTONA

Herestrate, Harisije te čeka... *(ugleda Smikrina)* Je li, srećo, a ko je ovaj?

HERESTRAT

To mu je tast.

HABROTONA

145 [. . . . ?] A što je sav tako neraspoložen i namršten?

(Na kraju prve sačuvane celine nalaze se dva teško razumljiva reda, a zatim i lakuna od 10 do 30 stihova; sa Petrogradskog rukopisa čitamo još samo poslednjih trinaest stihova prvog čina.)

[HABROTONA]

159 Dajte, nemojte [tako sa mnom] da pričate, molim vas.

[SMIKRIN]

Ma ti da se nosiš! Dugo ćeš da ispaštaš... Ja odoh sad unutra, prvo da vidim kako mi je ćera, pa ću da smislim kako onome⁷ da dođem glave.

(Smikrin odlazi u Harisijevu kuću, Habrotona i Herestrat ostaju sami.)

HABROTONA

Možda da mu javimo da je ovaj stigao?

HERESTRAT

Da mu javimo, nego šta... stari lisac⁸ će mu napraviti kaos u kući.

HABROTONA

Kamo sreće da je više takvih kuća.⁹

[HERESTRAT]

[Više takvih?]

[HABROTONA]

Ova susedna, na primer...

HERESTRAT

Misliš moja?

HABROTONA

Tvoja, jašta... Ajmo do Harisija.

HERESTRAT

Da, idemo, jer eno vidim gomilu nekih mladića 170 ... malo su popili, a idu baš ovamo... bolje da se mi sklonimo.¹⁰

(Odlaze u Harisijevu kuću.)

(HOR)

DRUGI ČIN

(Od prvih šest stihova drugog čina, koje izgovara verovatno Onesim, sačuvane su u Petrogradskom rukopisu samo početne reči, a zatim sledi i lakuna od 25 do 40 redova; prvi sledeći sačuvani stih već označava početak papirusa iz Kaira, i numerisan je sa 218. Znamenita scena parničenja, po kojoj je komedija i nazvana, nije mnogo odmakla.)

SIRISKO

218 Ti ignorišeš pravdu!

DAVOS

Spletkarošu pokvareni! Ne možeš da imaš ono što nije tvoje.

SIRISKO

220 Ovaj spor bi trebalo poveriti nekome sa strane da odluči.¹¹

DAVOS

Meni odgovara — neka padne odluka.

SIRISKO

A kome ćemo da poverimo?

DAVOS

Meni je svejedno. Tako mi i treba... zašto li sam ti uopšte išta davao!?

(Približavaju se Smikrinu.)

SIRISKO

Hoćemo ovoga?

DAVOS

Može.

SIRISKO *(Smikrinu)*

Pomoz' bog; trebate nam na kratko, imate li slučajno malo vremena?¹²

SMIKRIN

Ja vama? Za šta?

SIRISKO

Nešto se sporimo.

SMIKRIN

Pa šta to mene briga?

SIRISKO

Treba nam neko nepristrasan da presudi, pa ako vam nije teško, pomozite nam da rešimo problem.

SMIKRIN

Vrag vas odneo, propalica jedne! Tabanate tamo-amo u tim gunjevima¹³ i igrate se suđenja, je li?!

SIRISKO

230 Ma dobro, kako god... Ali neće vam biti teško da odlučite, zaista je jednostavno. Učinite nam, gospodine¹⁴, nemojte nas odbiti. Jer, pravda treba da pobedi u svakoj situaciji – uvek i svuda. Obaveza svakog pojedinca je da se potruži; to je za opšte dobro.

DAVOS (*za sebe*)

Uh, ovaj je iskusan besednik, biće borbe¹⁵... zašto li sam mu uopšte išta i davao?

SMIKRIN

Dobro, a hoćete li poštovati moju odluku?

SIRISKO

Hoćemo.

SMIKRIN

Onda ću vas saslušati, ne vidim što ne bih. (*Davosu*) Ajde prvo ti što čutiš.

DAVOS

Da bi vam bilo jasnije, ispričaću i šta se izdešavalo **240** ranije u vezi sa ovim. Ima tome nekih mesec dana: ja sa svojim stadom, sâm u šumi, tu u

Goran Vidović

blizini, i — nađem napušteno dete, odojče; sa njim beše neka ogrlica i tako neki nakit...

SIRISKO

E, u tome i jeste stvar!

DAVOS

Ne da mi da završim!

SMIKRIN (*preteći*)

Ne prekidaj ga... da te ne bih ja ovim štapom smirio!

SIRISKO

Pošteno.

SMIKRIN (*Davosu*)

Nastavi.

DAVOS

250 Evo; dakle, uzmem ja dete, ponesem ga sa sobom kući — tad sam imao nameru da ga usvojim i odgajam. Međutim, jedne noći, kao što obično biva, počnem da se premišljam: šta će mi ta muka odgajanja deteta? kako da ga izdržavam? da li mi baš treba tolika obaveza? Takve su mi se misli motale... I, odem ja opet izjutra sa stadom, kad naiđe ovaj ovde — ovaj ćumurđija — došao da nacepa neke panjeve. Inače, znamo se mi od ranije, popričamo ponekad. 260 Vide me onako utućenog i upita: „Šta je Davose, šta si se tako smračio?“; „Kako i ne bih“, kažem ja,

„kad se petljam gde ne treba.“ Ispričam mu ja sve šta je bilo, kako sam našao dete i kako sam ga uzeo. Ja još nisam ni završio, a on počeo da me kumi i moli, svaka druga reč mu beše „Davose, dabogda te sreća pratila“, i reče: „Daj meni dete — učini uslugu i sebi i meni; žena mi je izgubila dete na porođaju.“ I kod nje je sad dete. (*Sirisku*) Je li tako bilo?

<SIRISKO>

<Jeste.>

DAVOS

270 Ceo dan me molio i navaljivao i ja na kraju popustim — dam mu dete. Ode on, zahvaljujući se do neba; čak me uze za ruke i izljubi ih. (*Sirisku*) Zar nisi?

SIRISKO

Jesam.

DAVOS (*Smikrinu*)

Od tada ga nisam video, sve dok mi nije došao sa ženom; sad odjednom zahteva da mu dam i one drangulije koje su bile sa detetom — sitnuriju onu bezveznu¹⁶ — jer, navodno, pripadaju njemu, pa je nepravedno da ih ja zadržim. **280** Ja, pak, tvrdim da treba da bude zahvalan: dobio je ono za šta me molio; i nema šta sad da me maltretira zato što mu nisam dao sve. Da smo zajedno našli bio bi „Hermes obojici“;¹⁷ uzeli bismo i podelili. Ali bio sam sâm, on nije ni bio tu. I sad, ja koji sam našao, treba da ostanem bez ičega, a on da uzme sve? (*Sirisku*) I još nešto: ja sam tebi dao ono što je moje; ako ti se sviđa, zadrži ga; ako ti se više ne sviđa, ako si se predomislio — onda vrati. **290** Nije ti nikakvo zlo učinjeno, nemoj ni ti činiti. Nije pravedno da ti na kraju uzmeš sve, jedno milom, jedno silom. Eto, rekao sam šta sam imao.

SIRISKO

Šta, završio si?

SMIKRIN

Ama, čuješ da je završio!

SIRISKO

Zahvaljujem;¹⁸ a sad ja. Gospodine, sve što ste čuli — tačno je: istina je da je dete pronašao sâm i sve ostalo je bilo baš tako kako je rekao, ništa ne poričem. Molio sam ga i preklinjao, i najzad uzeo dete — tu nema spora. No, jedan njegov kolega pastir je sa njim o tome pričao, i zatim meni preneo da je sa detetom nađen i neki nakit. **300** Upravo zbog toga je dete ovde. Ženo,¹⁹ daj mi dete. (*Okrene se svojoj ženi, koje je očigledno stajala tu sve vreme, i uzima dete.*) Ovo dete, Davose, traži da mu se da ta ogrlica i druga obeležja. On je ostavljen njemu, a ne tebi da pokriješ troškove. Ja tražim to za njega — moram biti na njegovoj strani pošto sam mu staratelj. Ti si me na to obavezao time što si mi ga dao. Ja koliko vidim, sad je na vama da odlučite šta raditi sa ovim đinđuvama od zlata ili čega već: da li da se čuvaju dok dete ne odraste, budući da mu je to jedini poklon od majke, **310** ili treba da pripadnu neznancu koji ih je prvi našao, da ne kažem — ukrao!?²⁰ Sad se pitate zašto nisam tražio i nakit čim sam dobio dete? Tada još uvek nisam na to imao pravo; pa ni sad ja nisam došao da bih nešto uzeo za sebe, već govorim u ime deteta. (*Davosu*) Pominješ „Hermesa obojici“? Kada se nekome učini nepravda, to nije nalaženje, već otimanje! (*Smikrinu*) Obratite pažnju i na ovo: **320** možda je ovo dete plemenitog porekla; ako odraste u siromašnoj porodici, može lako da se desi da prezre takav život, da se trgne i spontano okrene svojoj pravoj prirodi... požeće da se bavi stvarima koje dolikuju slobodnom čoveku: lovom, nošenjem oružja, takmičenjem na trkama. Vi ste, verujem gledali tragedije, i upućeni ste u sve to; čuvenog

Neleja i Peliju pronašao je stari pastir, čovek u gunju kao što je ovaj moj. Čim je shvatio da su plemićkog roda, ispričao im je kako ih je našao i uzeo; **330** dao im je i vrećicu koja ukazuje na njihov identitet i tako su pastiri shvatili ko su zapravo — i postali kraljevi. Da je slučajno neki²¹ Davos uzeo i prodao sadržaj vrećice da bi ućario dvanaest drahmi, ti veliki junaci slavnog porekla ostali bi zauvek nepoznati.²² Nije u redu da ja sâm izdržavam dete, a da mu on zbog svoje koristi upropasti svaku šansu za bolji život. **340** Jedan čovek se mogao oženiti rođenom sestrom da nije bilo takvih znamenja; jedan je isto zahvaljujući njima uspeo da nađe i spase svoju majku, a jedan brata.²³ Ljudski život je po prirodi nesiguran i treba ga paziti i budno motriti na sve, koliko je moguće. Ovaj reče da mu vratim ako mi se ne sviđa? I misli da to tako ide? E, pa ne ide, dosta je bilo. (*Davosu*) Sad kad se od tebe traži ono što pripada detetu, što je sačuvano samo pukim Slučajem, hoćeš li možda polagati pravo i na samo dete, **350** kako bi prikrio nepravdu koju si učinio!?²⁴ Sve sam rekao. (*Smikrinu*) A vi, presudite kako vi mislite da treba.

SMIKRIN

Stvar je jasna: sve što je uz dete pronađeno, pripada samo njemu — tu bar nema dileme.

DAVOS

Dobro, a kome će dete?

Goran Vidović

SMIKRIN (*Davosu*)

Tebi, koji si hteo da ga zloupotrebiš, bogami nikad! On se za dobro deteta suprotstavio tvojim prljavim namerama.

SIRISKO

O nek vas sreća prati!

DAVOS

Jao, zlo i naopako, nebo zna! Ja našao sve – i sve mi oteli; **360** a on — ništa ne nađe, i uzima sve! Zar sad treba da se odreknem svega!?

SMIKRIN

Insistiram.

DAVOS

Strašna nepravda, života mi!

SIRISKO (*Davosu*)

Brže malo sa tim.

DAVOS

O, Herakle! Vidi šta mi rade!

SIRISKO

Ajde otvaraj tu vreću da vidimo šta si sve tu strpao.²⁵ (*Smikrinu*) Ostanite, molim vas, još malo, samo dok mi ne preda.

DAVOS

Tako mi i treba kad pristajem da mi ovaj presuđuje!

SMIKRIN

Daj već jednom, robijo!²⁶

<DAVOS>

O, zar sam ovo zaslužio!?

SMIKRIN (*Sirisku*)

Je l' to sve?

SIRISKO

Izgleda da jeste, osim ako ovaj nije nešto progutao od očaja što gubi parnicu!

DAVOS (*nastavlja, za sebe*)

Ovo je da čovek ne poveruje...

SIRISKO (*Smikrinu, koji odlazi*)

370 Vama, gospodine, svako dobro. Kamo sreće da svi sude kao vi!

DAVOS (*nastavlja*)

... bruka i sramota kakvu svet još nije video!

SIRISKO

Pa kad si prevarant!

<DAVOS>

More, videćemo ko je prevarant! Ti ima da čuvaš one stvarčice dok dete ne poraste [?], a ja ću motriti na tebe sve vreme, u to ne sumnjaj!

SIRISKO

Marš, vrag te odneo! (*Davos odlazi, Sirisko sa ženom pregleda sadržaj vrećice.*) Draga, uzmi ove đinđuve, i nosi unutra kod gospodara Herestrata; tu ćemo da prenoćimo, a ujutro nastavljamo sa poslom čim uplatimo dažbine.²⁷ 380 Ustvari, daj da pregledamo šta sve tu ima imamo li nekakvu korpu? (*Žena odmahuje glavom.*)²⁸ Razvuci suknju i natrpaj...

(Pojavljuje se Onesim, koji u početku ne primećuje Siriska i ženu.)

ONESIM

Da li je iko ikad video ovako sporog kuvara!? U ovo doba juče se već odavno pilo!

SIRISKO (*i dalje pretura po vreći*)

Ovo je, izgleda, neki petlić... i to žilav neki; drži... ima nešto ukrašeno dragim kamenjem... a evo i neka sekirica...²⁹

Goran Vidović

ONESIM (*tek sad primećuje Siriska*)

Šta je ovo?

SIRISKO

...neki prsten... pozlaćen, ali ustvari obično gvožđe ... nešto je ugravirano, neki jarac... ili bik, ne vidi se dobro; 390 i piše da ga je izradio neki Kleostrat.

ONESIM (*poskoči čuvši za prsten*)

Daj da vidim!

SIRISKO

Evo... a ti, ko si?

ONESIM (*uzima prsten*)

Jeste, to je!

SIRISKO

Šta je to?

ONESIM

Prsten!

SIRISKO

Koji je to prsten? Ne znam šta pričaš.

ONESIM

Prsten mog gospodara Harisija.

SIRISKO

Ti buncaš!

ONESIM

Onaj što ga je izgubio!

SIRISKO

Daj taj prsten, nesrećo!

ONESIM

Da ti dam ono što je naše!? Odakle ti uopšte?

[SIRISKO]

O bože dragi, kakva muka; eto šta čovek dobije što je sačuvao stvari malog siročeta: naiđe ovaj, nameračio se da mi preotme! Daj taj prstan kad ti kažem!

ONESIM

400 Ti to teraš šegu sa mnom? Čuješ li da je to prsten mog gospodara, tako mi Apolona i bogova!

SIRISKO (*okrećući se ženi nastavlja da pregleda vreću*)

Pre bih crkô nego njemu da popustim! Ma znam šta ću: ima da tužim na sudu svakoga — sve do jednog! Sve ove stvari ne pripadaju meni već detetu... neka ogrlica, uzmi... purpurna tkanina ... uđi ti unutra. (*ponovo se okreće Onesimu*) Šta ti ustvari hoćeš meni da kažeš?

ONESIM

Ja? Nema to veze sa mnom, nego sa Harisijem — njegov je prsten. Izgubio ga je jednom kad se bio napio, tako kaže.³⁰

SIRISKO

Ja sam rob Herestratov; a ti, ili čuvaj dobro prsten, ili ga meni daj da ti ga čuvam

ONESIM

410 Bolje da ga ja čuvam.

<SIRISKO>

Dobro, meni je svejedno — čini mi se da smo pošli u istu kuću.

ONESIM

Trenutno je u društvu, pa nije baš zgodno da mu sad donosim takvu vest; bolje sutra.

SIRISKO

Dobro, čekaću; prihvaću bez pogovora da nam sutra posreduje ko god hoćeš. (*Onesim odlazi sa prstenom, Sirisko ostaje sam.*) Bogami, nisam ni sad loše prošao; možda najbolje da batalim sve i posvetim se advokaturi — to je ključ uspeha!

(HOR)

TREĆI ČIN

ONESIM

Najmanje pet puta sam krenuo da gospodaru pokažem prsten, **420** ali taman kad bih zaustio da mu sve saopštim, ja odustanem. Nije mi svejedno, znam kako sam ranije prolazio kad donesem vest; koliko me je samo puta proklinjao: „O, neka Zevs zgromi onog prokletog brbljivca!“ Ako se pomiri sa ženom, sigurno će se surovo obračunati sa tim brbljivcem koji previše zna!³¹ Najbolje, ipak, da ja ne dolivam ulje na vatru, ionako ima već dovoljno nevolja.

HABROTONA (*izlazi iz Herestratove kuće i obraća se nekome unutra*)

430 Pustite me na miru, molim vas, nemojte me maltretirati. Kakva sam nesrećnica, ovde sam očigledno samu sebe izvrgla ruglu; mislila sam da me voli, a on³² ustvari ne može očima da me vidi. Ne da mi čak ni da sedim blizu njega, nego me drži daleko od sebe, jadna ja!

ONESIM (*ne vidi Habrotonu*)

Pa zar da sad vratim prsten onome od koga sam ga maločas uzeo? Ma to nema nigde!

HABROTONA (*ne vidi Onesima, nastavlja za sebe*)

Zašto, mučenik, toliko novca troši? Da se on pita, mogla bih glatko da nosim korpe u devojačkim povorkama³³ — sedim ovde već treći dan, **440** što se kaže, skrštenih nogu!

ONESIM (*za sebe*)

Kako bih i mogao? Zaista, kako?

SIRISKO (*izlazi iz Herestratove kuće*)

Gde li je sad onaj što ga jurim naokolo...? (*Onesimu*) Hej, drugar, vraćaj

taj prsten, ili ga već jednom pokaži onome kome si hteo! Daj da završimo ovo, moram da idem.

ONESIM

Slušaj, prijatelju, ovako stoje stvari: prsten pripada mom gospodaru Harisiju, tu nema sumnje, nego ja oklevam da mu pokažem; jer, to bi bio skoro siguran znak da je on otac deteta kod koga je nađen prsten: i to sve mojom zaslugom! **450**

SIRISKO

Kako to?

ONESIM

Mamlaze jedan, izgubio ga je na Tauropolijama; znaš ono — noć, veselje, žene...?³⁴ I šta? Svako normalan bi shvatio da je tu silovana neka devojka, koja je zatim rodila dete i po svemu sudeći ga ostavila. Tu devojku kad bi našao i pokazao joj prsten, tad bi ti sve bilo jasno; a ovako je još uvek sve pod sumnjom.

SIRISKO

To je tvoj problem. Ali ako mi tu nešto mutiš, u nadi da ću ti dati nešto da bi mi vratio prsten — grdno se varaš. **460** Nema kod mene onoga „ja tebi, ti meni“.

ONESIM

Nisam ni pomišljao na to.

SIRISKO

Onda, dobro, to je to. Idem ja sad do grada, ali vratiću se; moram da saznam šta mi je činiti.

(Odlazi.)

HABROTONA *(očigledno čuvši razgovor, prilazi Onesimu)*

Onesime, ovo dete što ga žena unutra sad doji, jel' njega našao onaj ćumurdžija?

Goran Vidović

ONESIM

Tako kaže.³⁵

HABROTONA

Jao, lutka mala!

ONESIM

A uz njega je stajao i prsten mog gospodara Harisija.

HABROTONA

Mukica mala! Zamisli da je to stvarno dete tvog gospodara, a ti ga pustiš da odrasta među robovima!? **470** To je zaista da te čovek ubije!

ONESIM

Kao što rekoh, niko ne zna ko je majka.

HABROTONA

A kažeš, izgubio je prsten na Tauropolijama?

ONESIM

Ma da, napio se, tako mi reče jedan rob iz njegove pratnje.

HABROTONA

Biće da je on spopao one žene što su slavile te noći. Isto to se desilo i jednom kad sam ja prisustvovala.

ONESIM

Kad si ti prisustvovala?

HABROTONA

Da, na prošlogodišnjim Tauropolijama; svirala sam tamo za neke devojke, i igrala sa njima. Tada još nisam ni znala šta je muškarac...

<ONESIM> (*ironično*)

Ma da, sigurno!

<HABROTONA>

480 Nisam, tako mi Afrodite!

ONESIM

A da li znaš ko je ta devojka?³⁶

HABROTONA

Raspitaću se; ona je prijateljica onih žena³⁷ kod kojih sam ja bila.

ONESIM

Da ne znaš ko joj je otac?

HABROTONA

Nemam pojma. Jedino znam da bih je prepoznala kad bih je videla. Lepa devojka, bogami; a kažu i bogata.

ONESIM

Možda je to ta!³⁸

HABROTONA

Ne bih znala. Bila je sa nama u društvu, i samo je negde odlutala; zatim je odjednom dotrčala uplakana, čupajući kosu. **490** A njena prelepa haljina — sva iscepana, kao krpa!

ONESIM

A jel' imala prsten?

HABROTONA

Moguće, ali ja ga nisam videla, jedino da slažem.

ONESIM

I šta ja sad da radim?

Goran Vidović

HABROTONA

To vidi sam; ali ako si pametan pa me poslušaj, sve ćeš to reći svom gospodaru: ako je to dete od slobodne žene, onda nema razloga da se krije šta se desilo.

ONESIM

Ja bih, Habrotona, da mi prvo nju nađemo: za to mi treba tvoja pomoć.

HABROTONA

Ne bih mogla dok ne saznam ko je krivac. **500** Ustručavam se da bez osnova pominjem onim ženama³⁹ takvu stvar. Ko bi sad znao da li je on⁴⁰ možda dao prsten u залог nekome iz društva, pa ga taj izgubio? ili ga je možda izgubio na kocki? ili je, pak, morao da ga se odrekne zbog nekog duga? Koliko samo takvih stvari može da se desi na tim muškim pijankama!? Zato ja ne bih tražila devojku, niti bih išta pominjala, dok ne utvrdim ko je za to odgovoran. **510**

ONESIM

Da, i to što kažeš; i šta sad da se radi?

HABROTONA

Ti razmisli da li ti se moja ideja uopšte sviđa; a ja — ja ću se za ovaj posao angažovati lično: ja ću otići unutra i odneti mu prsten.

ONESIM

Ajde mi malo razjasni, nisam baš najbolje shvatio...

HABROTONA

Čim bude spazio da nosim prsten, pitaće me odakle mi; ja ću mu reći šta

sam, još kao devojka, navodno doživela na Tauropolijama — sve ono što se ustvari desilo onoj devojci. A znam otprilike ono glavno...

ONESIM

520 U, nema ti ravnog!

HABROTONA

Ako je povezan sa ovim događajem sam će natrčati i odaće se; čim malo popije, izleteće se i sam će sve ispričati. A ja ću pustiti njega da prvi priča, da ne bih negde pogrešila, i samo ću potvrđivati šta on kaže.

ONESIM

Sunce ti tvoje! Svaka čast!

HABROTONA

Pridobiću ga onim starim fazonima: „Kako si samo bio žestok i nezadrživ...!“⁴¹

ONESIM

Au, odlično!

HABROTONA

„...tako si me snažno bacio, iscepao si mi haljinu!“ 530 A čim uđem unutra, prvo ću da uzmem dete, počecu da ga grlim uplakana, i pitaću odakle im.⁴²

ONESIM

O, Herakle!

HABROTONA

I konačno, daću mu ovaj prsten i reći: „Ovo dete je tvoje!“

ONESIM (*oduševljeno*)

Ala si namazana i podmukla!

Goran Vidović

HABROTONA

Pa ako se utvrdi da je on zaista otac, onda ćemo natenane da krenemo u potragu za devojkom.

ONESIM

Preskočila si jednu sitnicu: ti onda postaješ slobodna; on će se sigurno potruditi da majku svog deteta izbavi iz ropstva.⁴³ 540

HABROTONA

Pa, ne znam... mada se ne bih bunila.

ONESIM

Čuj, ne zna! A ima li u svemu tome nečega za mene?

HABROTONA

Kako da ne — pa tebe ću smatrati zaslužnim za sve što postignem!

ONESIM

A šta ako namerno batališ potragu za devojkom, pa mene ostaviš na cedilu?

HABROTONA

A šta će mi to? Misliš da sam baš luda za decom? O bože, ja samo želim da budem slobodna, ništa više; to mi je dovoljna nagrada.

ONESIM

Neka ti i bude.

HABROTONA

550 Kako ti se onda čini sve ovo?

ONESIM

Izvršno!... Ali, samo da znaš, ako budeš igrala na kvarno, videćeš kako ja sve umem da se borim!⁴⁴... No, dobro, ajde sada da vidimo da li je dete uopšte njegovo.

HABROTONA

Znači, pristaješ?

ONESIM

Pristajem.

HABROTONA

Onda mi brzo daj prsten.

ONESIM

Evo.

HABROTONA (*svečano*)

O, neka Moć Ubeđivanja⁴⁵ bude na mojoj strani i neka mojim rečima dâ snagu!

(*Odlazi.*)

ONESIM

Stvarno čudo od devojke! Čim je shvatila da su uzaludne sve njene nade da se domogne slobode uz pomoć svojih draži, odmah kreće drugim putem. **560** A ja, kakav sam slinav i smotan, nikad ne bih mogao da smislim tako neku akciju i zato ću ostati u ropstvu čitav život... ja jedino da se ogrebem od nje ako joj ovo prođe, to bi bilo pošteno. Stvarno sam nesrećnik, čak i nade su mi jalove: čekam zahvalnost — od žene! Samo da se ne uvalim u neki belaj. Ali sad je dosta nezgodno i za moju gospodaricu; ako se ubrzo nađe majka ovog deteta, za koju se ispostavi da je slobodna devojka, **570** ovaj će sigurno nju oženiti [. . . . ?] a ženu će ostaviti — taj brak mu je ionako na teretu. A ja sam, čini mi se, i danas dobro prošao — samo kad nisu moji prsti upetljani; ko dokaže da sam ja umešan ili da cinkarim, nek mi slobodno poseče... zube!⁴⁶ Nego, ko to tamo ide? Au, Smikrin se vraća iz grada, opet sav narogušen; dal' je možda od nekoga čuo šta se desilo...? **580** Bolje da se ja [sklonim. . . ?]

(Onesimov monolog se uskoro završava, a na sceni se pojavljuje Smikrin; sada on ima deonicu od verovatno dvadesetak stihova (do 602?): tek poneke sačuvane reči, ili delovi reči su nedovoljne za ozbiljniju rekonstrukciju; negde potkraj Smikrinovog monologa pojavljuje se i kuvar Karion, koji se u jednom trenutku žali da je zabava završena i da se gosti razilaze (610-614); iz teksta se može potvrditi da je na sceni i izvesni Simija, verovatno Karionov šegrt; oko stiha 633 Karion odlazi, a na sceni se pojavljuje Herestrat, koji započinje razgovor sa Smikrinom; na osnovu

Goran Vidović

stih 621 se možda može pretpostaviti da je Smikrin od brbljivog kuvara čuo da je Harisiye napravio dete sviračici; stihovi 645-646, 655-660 i 691-695 imaju izvesnog smisla.

Lucida intervalla 33–34 (1–2/2006)

[Prevod se nastavlja na sledećoj stranici.]

Goran Vidović

[SMIKRIN] (*Harisiju?*)

Vašeg drugara nije sramota da dete sviračici [napravi. . . ?] **645**

.....

SMIKRIN

655-660 Možda izgleda da se ja ovde petljam više nego što bi trebalo, ali ja ću sa punim pravom odvesti svoju ćerku. Tako sam rešio, tako će i biti. Evo, tvrdim vam [. . .]

.....

SMIKRIN

691-695 Neće li zažaliti što je tako nadmen? Upropastiće svoj život u kupleraju, živeće sa onom svojom novom draganom! A misli da mi ništa ne vidimo [. . .]

(Ubrzo nakon poslednjih sačuvanih Smikrinovih reči dolazi horska partija i kraj trećeg čina.)

ČETVRTI ČIN

(Provi sačuvani stih iz četvrtog čina (714) izgovara Pamfila u razgovoru sa ocem.)

[PAMFILA]

714 Ako želiš da me spaseš, a ne možeš da me ubediš, to više liči na gospodara nego na oca.⁴⁷

SMIKRIN

Pa zar je uopšte potrebno da ti ja nešto tu dokazujem? Zar nije već sve jasno? Najbolji dokaz ti je sama situacija, ona sama govori. Ali ako već moram da ti crtam, **719** evo daću ti tri argumenta: za njega više nema nade, a sad više nema ni za tebe [.]

(Posle praznine od oko 15 stihova, Smikrin očigledno nastavlja započeto ubeđivanje.)

[.] trošak. Samo zamisli: dvaput Tezmoforije, dvaput Skire. Muke žive – valjda vidiš. Propao čovek, jasno kao dan. Nego, ti gledaj sebe. On

Goran Vidović

će da kaže kako treba da ide do Pireja, pa će tamo da zasedne. Ti ćeš kukati i čekati cele noći bez večere, a on će da se zapije – sa njom, naravno [.] 749-755

(Ostatak Smikrinovog govora nestao je u lakuni od blizu stotinu stihova. U nedostatku teksta, kao i na početku komedije, često se umeću fragmenti koje antički autori navode kao Menandrove, a kojima se pokušava naći mesto u prazninama; od njih je svakako najinteresantniji Smikrinov savet.)

[SMIKRIN]

Pamfila, ne može se slobodna žena nadmetati sa bludnicom — ta sve radi na kvarno, zna svašta, uporno laska, i ne preza ni od čega!

(Prvi sledeći komad razumljivog teksta na sceni prikazuje Pamfilu i Habrotonu; budući da se one međusobno još uvek ne vide, sva je prilika da je scena nedavno počela.)

[HABROTONA]

853 Izneću bebu napolje; plače, jadna, već odavno, ne znam šta joj je...

PAMFILA *(ne primećuje Habrotonu)*

O, hoće li se neko sa nebesa smilovati na mene jednu!?

HABROTONA *(detetu)*

O, drago dete, kada li ćeš videti majku? I [. . .?]

PAMFILA

Idem unutra.

HABROTONA

Hej, devojko, stani malo.

PAMFILA

Mene zoveš?

HABROTONA

Tebe, pogledaj me.

[PAMFILA]

Je l' se mi znamo?

HABROTONA (*za sebe*)

860 Jeste, to je ona, nju sam videla! (*Pamfili*) Zdravo, lutka!

PAMFILA

A ko si ti?

HABROTONA

Daj mi ruku, draga devojko; reci mi, jesi li ti bila prošle godine na Tauropolijama ? [. . . . ?]

[PAMFILA]

Reci mi, molim te, odakle ti to dete?

HABROTONA

Je l' prepoznaješ nešto na njemu? Ne plaši se, devojko.

PAMFILA

Zar to nije tvoje dete?

HABROTONA

Pretvarala sam se; ali ne da bih naškodila majci, već da bih imala vremena da je na miru tražim. I našla sam je — tebe! **870** Još onda sam ja tebe videla.

PAMFILA

A ko je otac?

HABROTONA

Harisije.

PAMFILA

Draga devojko, je li to pouzdano znaš?

HABROTONA

Znam, bez greške. Ali zar nisi ti njegova žena koju sam videla unutra?

PAMFILA

Jesam.

HABROTONA

Bogovi su vam se smilovali, treba da budeš presrećna! Čuju se komšijina vrata, neko izlazi. Ajde unutra, idemo zajedno, da čuješ potanko celu priču.

(Odlaze sa detetom u Harisijevu kuću. Na sceni se pojavljuje Onesim.)

ONESIM

Potpuno je poludeo, Apolona mi, potpuno! Stvarno poludeo! Poludeo, dabome! **880** Naravno, reč je o mom gosodaru Harisiju. Skočila mu krv u mozak⁴⁸, ili šta već. Šta drugo čovek da pomisli? Do malopre je bio u kući, i tamo je, jadnik, ko zna koliko dugo virio iza vrata — otac njegove žene je očigledno razgovarao sa njom o celoj situaciji.⁴⁹ A ovaj, ljudi moji, kako je samo menjao boje — to bolje da ne pričam! „Kako samo priča, najdraža moja!“ uzviknu i udari se po čelu iz sve snage. **890** Zastade malo, pa opet poče: „Kakvu sam samo ženu oženio, i opet sam ovako izgubljen!“ Kada je konačno sve čuo, ode unutra; a unutra — urlanje, čupanje kose, ma potpuna ludnica! Stalno je ponavljao: „O, kakav sam zlotvor! Kakav sam greh učinio, kopile sam napravio, a ni trunku sažaljenja nisam pružio ženi isto tako unesrećenoj! Divljak jedan nemilosrdni, eto šta sam ja!“ Proklinjao se najstrašnije, **900** zakrvavljenog pogleda, sav izbezumljen! A ja skroz utrnuo, odsekao se od straha! Zamislite da u takvom stanju naleti na mene cinkaroša — glatko bi me sahranio! Tako se ja lepo iskradem odande; ali gde ću sad? šta da preduzimam? Gotov sam, nema mi spasa! Jao, čujem vrata, evo ga, izlazi! O, Zevse Spasioče, ako ima nade, pomagaj!

HARISIJE

Bio sam nekad čovek bez mrlje, koji pazi na svoj ugled i stalno odmerava šta je ispravno a šta je pogrešno, **910** svoj čovek, besprekora; ali, nebesa su se obušila na sve to — sad je jasno da sam samo čovek. „Nesrećniče prokleti, naduveni i uobraženi, nisi se smilovao na ženu u muke nateranu. Pokazaću ti da si isto tako posrnuo. Ona će ti pružati nežnost, ti ćeš nju ponižavati; videće se kakav si: nesrećan, bezobziran i bezosećajan. Ona je rekla svom ocu ono što **920** ti nikad ne bi: „ja sa njim delim život, i ne mogu da prosto pobežnem ako iskrsne neka nevolja.“ A ti, tako nadmen [.“ ?] A otac? Ma šta me briga za njega! Otići ću i reći mu u lice: „Nemoj više da me gnjaviš. Moja žena mene neće ostaviti. **930** Zašto da je prisiljavamo i uznamiravamo? (*Utom primećuje Onesima.*) Šta? Jel' ja to tebe opet vidim!?

ONESIM (*Habrotoni*)

Ej, ne piše mi se dobro; nemoj sad da me ostaviš na cedilu, molim te!

<HARISIJE>

Prisluškivao si, bitango, je li!?

Goran Vidović

[ONESIM]

Nisam, tako mi boga, malopre sam izašao!

(Iz vrlo slabo sačuvanih 15 stihova zaključuje se da je na sceni i Habrotona, sa kojom Onesim i Harisije počinju da vode razgovor, ali se ne može razaznati o čemu. Sledi nekoliko prilično razumljivih i vrlo bitnih stihova.)

[HARISIJE]

950 Onesime, jel' ste vi to mene iskušavali? [?]

[ONESIM]

Navukla me, tako mi Apolona!

[HARISIJE]

I ti si me zavlacio, propalice?

HABROTONA

Smiri se dragi, to je dete tvoje rođene žene, a ne nekog tamo.

[HARISIJE]

Eh, kad bi bilo!

HABROTONA

I jeste, tako mi Demetre.

HARISIJE

Ma šta to pričaš?

HABROTONA

Šta pričam? Istinu.

HARISIJE

Pamfilino dete? A i moje!?

HABROTONA

Tvoje je, koliko i njeno.

HARISIJE

958 Pamfilino? Molim te, Habrotona, nemoj me zanositi.

*(U praznini koja sledi četvrti čin se završio horskom partijom, oko stiha
975.)*

PETI ČIN

(Peti čin takođe počinje negde u praznom, posle čega ubrzo dolazi osam koliko-toliko čitkih stihova, a prvi je 982; govornik nije siguran, a pasus je dopunjavao: govornik kaže Herestratu da posle ovoga treba videti kako da zadrži (prijateljski?) odnos kakav je nekad imao sa Harisijem, zatim da „ona nije obična drolja“, verovatno misleći na Habrotonu. Od stiha 989 do 1060 nema praktično ničeg razumljivog i prevodivog. Od 1060 do poslednjeg sačuvanog stiha (1131), tekst je gotovo kompletan.)

(HARISIJE?)

1060 [.] On nikad ne bi mogao da se uzdrži od takve devojke, u to sam siguran; ali ja ću se uzdržati.⁵⁰

(Harisije odlazi, a dolazi Smikrin maltretirajući staru Pamfilinu dadilju Sofronu)

SMIKRIN

E, ako ti ne izlupam lobanju — tu me seci! Je li, prokleta babetino, i ti si sad našla mene da prozivaš da sam nepromišljeno odveo ćerku!? Ne, nego ću da čekam da mi njen dragi mužić skrcka ceo miraz! A šta bi ti htela, molim te?! Tu reči ne pomažu, mora se reagovati smesta. A ti, ako samo još nešto pisneš — gotova si! Zar ja da polažem račune jednoj Sofroni!? **1070** Čim je budeš videla, odmah da je ubediš da odustane, ako boga znaš! U suprotnom — znaš onu tamo baruštinu? — e, ima da te davim u njoj celu noć dok se smiriš i ne pristaneš! *(Približavaju se Harisijevoj kući.)* Vrata su zaključana, mora da se lupa.⁵¹ Ehej, poslugar!... ej, momak! Neko neka otvori! Ej, poslugar!... ja kao da ne postojim...

ONESIM

Ko to lupa? *(otvara vrata)* O, pa to je Smikrin gnjavator, došao po miraz i po ćerku!

SMIKRIN

1080 Ja sam, bitango jedna!

ONESIM

Baš kako treba; takva revnost i priliči jednom vrlo promišljenom i razboritom čoveku. I, Herakla mi, ova otimačina je nešto — prosto čudesno!

<SMIKRIN>

O nebesa i bogovi!

<ONESIM>

Ti misliš da bogovi imaju toliko slobodnog vremena da svakom pojedinom čoveku svakog dana dodeljuju kazne ili nagrade?

SMIKRIN

O čemu ti to uopšte?

ONESIM

Evo, objasniću. Gradova na svetu ima, da kažemo — hiljadu; u svakom gradu živi po trideset hiljada ljudi. 1090 Zar bogovi da pomognu ili zagorčaju život baš svakom od njih? Zar mogu? Zamisli samo koliki je to posao! Sad ćeš reći da oni onda uopšte ni ne vode računa o nama; ali nije tako: svaki čovek je dobio svog nadzornika — sopstveni karakter. Ako se rđavo prema njemu ophodiš, on će ti se iznutra osvetiti; nekom drugom — pomoći će. On nam je bog, on nam je pokretač svega — i sreće i nesreće. Treba se čuvati nepromišljenih i naopakih postupaka da bi njega umilostivio: inače nećeš dobro proći.⁵²

SMIKRIN

1100 Aha, znači moj karakter sad postupa nepromišljeno, je li?

ONESIM

Uh, uništava te!

SMIKRIN

Kakav bezobrazluk!

ONESIM

A da svoju ćerku odvojiš od muža, to je ispravno, je li?

SMIKRIN

Niko nije rekao da je ispravno, ali je sad već neophodno.

ONESIM (*Sofroni?*)⁵³

Vide li ti ovo? Kaže čovek da je zlo neophodno! Upropastiće ga samo njegov karakter, ništa drugo. (*Smikrinu*) Čista slučajnost te sprečila da ostvariš svoje rđave planove; umesto toga, sada te čeka kraj ovih nevolja i pomirenje. **1110** I nemoj da te opet uhvatim kako praviš takve gluposti, pazi šta ti kažem! Prekini više sa grdnjama, i idi pozdravi svoje unuča.

SMIKRIN (*začudoeno*)

Kakvo unuča, vucibatino⁵⁴!?

ONESIM

Iako ti se čini da si bistar, ispao si strašno glup. Zar se tako brine o još neudatoj devojci? Zato i imamo čudo prirode – dete rođeno u petom mesecu!

SMIKRIN

Ne znam uopšte o čemu pričaš.

ONESIM

Ali verujem da ova stara dadilja zna... na onim Tauropolijama moj gospodar devojku odvuкао iz grupe, **1120** je li tako, Sofrona? (*Sofrona klima glavom*)⁵⁵ Jeste! I sad kad znamo ko je ko, sad je sve u redu.

Goran Vidović

SMIKRIN (*Sofroni*)

Je li, prokleta babetino, šta on to priča?

ONESIM

„Tako je htela priroda, a ona za zakone ne mari: a to je prava priroda žene...”

SMIKRIN

Ma šta ti to lupetaš!?

ONESIM

Treba li da ti citiram ceo govor iz „Auge“ da bi shvatio!?⁵⁶

SMIKRIN (*Sofroni, koja, shvativši dobre vesti, skače od sreće*)

Od tvog poskakivanja skače mi pritisak! Ti sigurno znaš o čemu on priča!

ONESIM

Zna, naravno, odmah je ukapirala.

SMIKRIN (*najzad shvata*)

Pa to je... neverovatno!

ONESIM

1130 O, nikad veće sreće nije bilo!

<SMIKRIN>

1131 Ako je istina to što pričaš, ovo dete [. . . . ?]

(Smikrin je, izgleda, konačno shvativši da je dete Pamfilino, u sledećim stihovima povezao da je dete i Harisijevo, dakle njegovo zakonito unuče. Rasplet se nazire; izgubljeni svršetak komedije nije mogao biti dug.)

Napomene

¹ Za prevod su korišćena dva komentarisana izdanja sa prevodima, W. G. ARNOTT, *Menander*, I–III (Cambridge—London 1979) i G. PADUANO, *Menandro, Commedie* (Milano 1980), oba bazirana na oksfordskom tekstu (F. H. SANDBACH, *Menandri Reliquiae Selectae*, Oxford 1972). Ovdašnji grčki tekst je potpuno usaglašen s onim koje daje italijanski izdavač, ali je numeracija pruzeta iz Arnotovog i oksfordskog izdanja, budući da je prema njoj sastavljen i glavni priručnik za Menandra: A. W. GOMME, F. H. SANDBACH, *Menander: A Commentary* (Oxford 1973). Paduano numerise prema trećem Teubnerovom izdanju (KÖRTE, *Menandri quae supersunt*, I, Lipsiae 1945): lakune ne računa, već počinje od nule prvim sačuvanim stihom, da bi zatim preskakao izgubljene delove, nastavljajući brojanje od poslednjeg sačuvanog stiha. Ta numeracija mi se činila nepreglednom, jer ne pruža uvid u količinu protekle radnje. – Ponegde sam prihvatio i smelije konjekture engleskog izdavača, koje Paduano oprezno izbegava; iz engleskog izdanja sam preuzeo i zgodni način objašnjavanja lakuna u zagradi. Mestimično su mi od pomoći bili i prevodi, na spornim mestima naročito italijanski. Pored svojih zapažanja u napomene unosim i zaključke pomenu-tih izdavača i komentatora, na koje referišem poimenično.

² Lica su navedena po redosledu pojavljivanja, i to samo ona koja su potvrđena u sačuvanom tekstu. – Karion je često komičko ime i označava po svoj prilici čoveka iz Karije (Κάρη), što je dodatno potkrepljeno činjenicom da su takva prostija zanimanja obavljali često stranci. Takođe etnonimi su imena dvojice robova Davosa (Δάοι su izvestan narod iz Frigije) i Siriska – čiju etimologiju ne dovodi u pitanje ni nesigurno čitanje. Naime, pun oblik njegovog imena potvrđen je samo jednom i to u vokativu Συρίσκε (stih 270) koji neki izdavači (npr. ARNOTT) smatraju pogrđnim diminutivom (poput *Graeculus*) i rekonstruišu oblik imena kao Σύρος. Ako je ime roba Onesima u vezi sa glagolom ὀνίμημι – „pomagati, koristiti“ (kao npr. Σωσίας od σῶζω) onda bi zaista moglo odgovarati njegovoj ulozi, bilo direktno, bilo ironično: onaj ko je kriv za sve nevolje, na kraju ispada jedan od najzaslužnijih za srećan ishod. Imena mladića Harisija i Herestrata su česta u komedijama (oba u vezi sa χαίρω), kao i ime Pamfila. Frekventno komičko ime i jedino netipično za Atinu (GOMME/SANDBACH 1973: 290) je Smikrin, koje postaje gotovo zajednička imenica sa značenjem „mrgud“, „namćor“. Ime ljupke Habrotone „nadio je heteri gospodar njezin po nekom ugodno mirisavom cvijetu istoga imena. [...] vrlo vjerovatno da se rečena biljka tako zove po svojoj nježnoj stabljici (ἀβρός i τείνω)“ (MAJNARIĆ 1938: 15); teško da ima prostora za još neko aktivno lice, ali se mogu dodati, po svoj prilici, nemi likovi: Siriskova žena, zatim stara Pamfilina dadilja Sofrona, i izvesni Simija, verovatno Karionov šegrt.

³ Dva obola za 0,275 litara.

⁴ Tj. toliko je skupo da je nemoguće piti ga čak i pod prisilom a kamoli dobrovoljno (GOMME/SANDBACH: komentar dotičnog stiha, kao i svaka naredna referenca ako nije drugačije naglašeno).

⁵ Očigledno ga je već proklinjao ranije

⁶ Suma od dva obola, koliko je iznosila socijalna pomoć uvedena u vreme Peloponenskog rata, do Menandrovog vremena očigledno se već smatrala u najboljem slučaju crkavicom.

⁷ Harisiju.

⁸ κίναδος — sicilski reč (LSJ); lisica nije simbolisala samo lukavost i domišljatost, već i bezobrazluk i licemerje (GOMME/SANDBACH).

⁹ Smisao bi mogao biti: „kamo sreće da su svi muškarci u krizi — hetere bi imale više posla.“

¹⁰ Česta formula za uvođenje hora (u *Devojci podrezane kose* i *Štitu* javlja se takođe na kraju prvog čina); horske partije načelno nisu bile povezane sa radnjom niti su smatrane integralnim delom teksta; najava hora, kada je ima, formalnog je karaktera.

¹¹ Naslov komedije u prevodu ne može dovoljno verno odslikati Menandrovu nameru da upotrebi upravo glagol ἐπιτρέπω - poveriti nekome da posreduje.

¹² Iako persiranje u grčkom nije postojalo, ovde je upriličeno da bi adekvatno odslikalo obraćanje robova nepoznatom, starijem, slobodnom čoveku (v. nap. 14).

¹³ διφθέρα je skroman ogrtač od kozje kože, siguran znak siromaštva (GOMME/SANDBACH).

¹⁴ πάτερο: često pri učitivom obraćanju starijim osobama (LSJ, s.v., III).

¹⁵ Doslovno „uhvatio sam se u klinč sa vrsnim govornikom“ (συμπλέκω: „zaplesti se“ – tehnički termin u rvanju, LSJ s.v. II).

¹⁶ Davos u više navrata namerno potencira bezvrednost predmeta oko kojih se vodi spor.

¹⁷ „Zajednički Hermes“: Hermes je ovde pozvan kao nadležan za sve zgoditke i slučajna nalaženja; izreka označava praksu da sve što je nađeno pronalazači podele među sobom, ako ih je više (ARNOTT).

¹⁸ καλῶς, LSJ, s.v., C.6.

¹⁹ Teško je naći dovoljno adekvatan prevod za prosto obraćanje ženi (γύναι), bez ikakvog prizvuka koji može imati naše „ženo“; s druge strane, prevod „suprugo“ bio bi vrlo neuobičajen, dok bi „draga“ bilo ipak previše slobodno; identičan problem u engleskom navodi GOMME/SANDBACH.

²⁰ λωποδυτέω – krasti odeću žrtvama u drumskoj pljački, ili za vreme kupanja (LSJ), za šta je sledila stroga kazna; nesumnjivo prejaka kvalifikacija za Davosa ovde je upotrebljena svakako zbog zgodne asocijacije, a radi komičnog efekta.

²¹ Iako u tekstu ničim nije eksplicitno potvrđen ovaj smisao, svakako se može smatrati verovatnim.

²² Reč je o mitu obrađenom, između ostalog, i u izgubljenom Sofoklovoj tragediji *Tiro*: Posejdon je u liku rečnog boga Enipeja oplodio Tiru koja je rodila blizance Neleja i

Peliju; po Posejdonovoj naredbi, ona ih je napustila, sakrivši od njih njihovo božansko poreklo; oni su tako pronađeni odrasli na selu, da bi kasnije saznali istinu i našli majku; ovo pozivanje na tragičko-mitološke primere je verovatno najefektniji Siriškov argument, kojim on donekle i podilazi »nadležnom licu«, namerno insistirajući na pretpostavci da je Smikrin obrazovan i upućen.

²³ Slučaj nađene majke je aluzija na pomenuti mit i Sofoklovu tragediju, kao i na Euripidove tragedije *Antiopu*, *Melanipu* i *Hipsipilu*, a nađenog brata na *Ifigeniju na Tauridi*; motiv jedva izbegnutog braka brata i sestre ne javlja se u tragediji, već u Menandrovoj *Devojci sa podrežanom kosom* i kasnije u Plautovom *Epidiku* (GOMME/SANDBACH; ARNOTT).

²⁴ Tj. jedini način da prođe nekažnjeno je da uzme i samo dete, pošto bi tada samo on kao staratelj polagao pravo na nakit koji pripada detetu.

²⁵ Up. Plaut. *Rud.* 1127 *cedo modo mihi vidulum istum* (u sličnoj sceni parničenja).

²⁶ ἐργαστήριον je inače bilo kakva radionica, dok ovde konkretno označava kaznenu radionicu u kojoj se obavlja prinudni rad, dakle praktično zatvor; naziv mesta se jasno odnosi na osobu koja takvo mesto zaslužuje; up. Ter.*Phormio* 373: *ain tandem, carcer?* (GOMME/SANDBACH)

²⁷ ἀποφορά — određeni procenat zarade koji robovi daju gospodarima.

²⁸ Kako se čitanje na ovom mestu ne dovodi u pitanje, opravdano se zaključuje da je Siriskova žena *persona muta*.

²⁹ Svakako igračka, kao i petao.

³⁰ Harisije očigledno Onesimu nije ispričao da je uz to i silovao nepoznatu devojkicu.

³¹ Onesim okleva da Harisiju iznese vest, sećajući se koliko problema je izazvao time što je gospodaru rekao za Pamfilino dete; sada se još i plaši pomirenja Harisija i Pamfile, jer bi u tom slučaju on bio nepoželjan kao neprijatan svedok događaja koji bi oni želeli da zaborave.

³² Tj. Harisije.

³³ U pitanju su Panatenejske procesije, gde su mogle da učestvuju samo device; Harisije, naime, toliko ignoriše ljubavne usluge svoje prijateljice, da se ona oseća gotovo kao devica.

³⁴ Proslava atičkog kulta Artemide Tauropolske odvijala se noću — zgodan izgovor za tajne ljubavne sastanke (OCD², s.v. PANNYCHIS).

³⁵ Naravno da ga nije našao ćumurdžija Siriško, već Davos, ali to u ovom trenutku nije važno.

³⁶ Koja je tom prilikom silovana.

³⁷ Habrotonu su unajmile majke devojaka kojima je svirala (ARNOTT).

³⁸ Tj. možda je upravo ona majka ovog deteta sa kojim je nađen Harisijev prsten.

³⁹ Pomenutim majkama.

⁴⁰ Harisije.

⁴¹ ἀναίδης (bestidan, surov) i ἱταμός (nestpljiv, nekontrolisan, drzak) svakako nisu prevashodno komplimenti, ali Habrotona je dobar poznavalac muške ćudi: ona zna da svakom muškarcu bar malo imponuje strah od njegove snage i žestine, a time i muževnosti.

⁴² Dobrom postavkom je vešto postignuto da na istom mestu budu i Harisije i dete: Harisije se opija kod Herestrata čiji rob Sirisko je usvojio dete.

⁴³ Pošto Harisije Habrotonu ne poseduje, već samo iznajmljuje, on bi u tom slučaju morao da je otkupi od podvodača da bi je zatim proglasio slobodnom (ARNOTT).

⁴⁴ Onesim preti da će otkriti celu igru ako Habrotona bude potencijalno Harisijevo dete predstavila kao svoje u želji da obezbedi sebi slobodu.

⁴⁵ Πειθώ je personifikacija moći besedničke argumentacije, mada se javlja i u ljubavnom kontekstu, u paru sa Afroditom i Erosom; obe funkcije su poželjne za Habrotoninu misiju.

⁴⁶ Može se pretpostaviti komičan efekat: Onesim je zastao znajući da publika očekuje neki »vulgarniji organ«, da bi potom neočekivano ublažio izraz (čitanje nije sigurno).

⁴⁷ Tj. „ako već ne možeš da me ubediš, a želiš da mi pomogneš, onda bolje odustani jer vršiš pritisak.“

⁴⁸ Doslovno „spopala ga crna žuč“; iako etimološki odgovara, taj napad se ne bi nikako mogao shvatiti kao melanholija u modernom smislu, već kao pomućena svest.

⁴⁹ Oni su očigledno razgovarali na ulici, a on ih je prisluškivao iz Herestratove kuće.

⁵⁰ Ako ove redove izgovara Harisije, moguće je da se odnose na Habrotonu kojoj će sam Harisije doleteti, za razliku od Herestrata koji to nikad ne bi izdržao (ARNOTT).

⁵¹ Vrata se po pravilu nisu zaključavala preko dana (up. Plaut. *Most.* 444 *sed quid hoc? occlusa ianua est interdius*); bez obzira na to da li bi postojao neki razlog da Harisijeva vrata u ovom trenutku budu zaključana, ovo je svakako zgodno iskorišćeno kako bi se cela ova scena izvela na ulici, dakle pred gledaocima: da bi se to postiglo, Onesim je, verovatno, stao ispred vrata ne dozvoljavajući Smikrinu da uđe.

⁵² Misao da je bogovima naporno da brinu o svim smrtnicima je, između ostalog, i epikurejska; ideja da svaki čovek ima svog duha (δαίμων) i njegovo poistovećivanje sa čovekovim karakterom, pripadalo bi opet drugoj filozofskoj tradiciji; najzad, savet da se treba primereno ponašati prema njemu, jer on vraća istom merom, srešće se kasnije kod Seneke — ukratko, Onesim ovde izlaže „a nonsense philosophy“, da bi zabavio publiku i razbesneo Smikrina (WEBSTER 1950: 197).

⁵³ Nije sigurno da li je ovo pitanje upućeno Sofroni, koja je upoznata sa Pamfilinom sudbinom, ili publici, više kao neutralan uzvik.

⁵⁴ Up. Plaut. *Rud.* 1022 *mane, mastigia* (u sceni parničenja, dosta sličnoj znamenitoj epizodi ove komedije).

⁵⁵ Iako nemo lice, Sofrona je morala nekako odgovoriti: u Paduanovom izdanju Sofrona na ovom mestu izgovara „da“ – ovde pripisano Sirisku.

⁵⁶ U izgubljenoj Euripidovoj trgediji *Auga* obrađena je mitska priča o Heraklu, Augi i njihovom sinu Telefu: Herakle je pijan silovao Augu, kćer tegejskog kralja, koja je služila u Atininom svetilištu u Tegeji; kod Auge je ostao Heraklov prsten, po kojem je kasnije otac prepoznao sina.

Sadržaj sveske 33–34 (1–2/2006)

GORAN VIDOVIĆ Novo lice komedije: Menandrovi <i>Parničari</i>	5
GORAN VIDOVIĆ Poslednja antička komedija	71